

S. A. Würdtwein:
NERO CLAVDIVS
DRVSVS GERMANICVS

1782

Nero Claudius | DRUSUS | Germanicus |
Maguntiacy | superioris Germaniæ | met-
ropolis | conditor | e scriptoribus coævis
et classicis | delineatus | a STEPHANO ALE-
XANDRO WÜRDTWEIN. | Moguntia, | Ex
Typogr[aphia] Elect[oralis] Aul[æ]
Acad[emica] Apud Joann[es] Jos[ef] Alef |
Hæred[ibus] Hæffner. 1782^a.

[Nero Claudius DRUSUS Germanicus, Gründer von Mainz, der
Hauptstadt Obergermaniens, aus den zeitgenössischen und
klassischen Autoren zusammengestellt von S. A. Würdtwein.
Mainz, in der kurfürstlichen Hofdruckerei von J. J. Alef, Häffner
sel. Erben 1782.]

^a Fundstelle: BSB München, Signatur Bavar. 1388 mBeibd.3; urn:nbn:de:bvb:12-bsb10375389-3.

Impressum

© 2021 by nf

Inhalt

Præfatio	5
§ I. Drusi parentes.	18
§ II. Drusus in palatio Augusti.	19
§ III. Prima Drusi expeditio in Rhætiam.	20
§ IV. Drusus Rheni limitem firmat.	21
§ V. Expeditio Drusi altera in Sigambros &c.	22
§ VI. Tertia expeditio trans Rhenum.	24
§ VII. Expeditio quarta in Germanos	25
§ VIII. Ultima Drusi expeditio ejusdemque obitus.	27
§ IX. Drusi funus.	29
§ X. Honores publici Druso de mortuo decreti.	30
[Münzen]	31
[Weihetafel]	40
[Anhang: Der Drusus-Stein]	41
Literaturverzeichnis	61
Anmerkungen	63

<iii>

Præfatio

Ad societatem litterariam, quæ Moguntiaë est, dirigebantur hæ pro excolenda Archi-Diœcesis Moguntinaë historia invitatoriæ:

Q[uod] D[eus] B[ene] V[ertat]

Societates arctiori bonarum vinculo legum unitæ uno alterove dirigente, parentibus aut suggesta comprobantibus aliis maxima nunquam non post se reliquerunt monumenta, quæ sera adhuc mirabitur posteritas; Ubi olim non nisi quercus & fagi, vepres & crevere dumeta, agros nunc fertiles, urbes conditas, vineasque florentes consociatarum ope manuum suspicimus. Hæ societates ulteriori solertia excultæ & propagatæ utrumque mutuo inter se commercio junxerunt orbem.

In artibus & scientiis eandem vix non culturam deprehendimus & propaginem. Quot enim nobilissima hominum ingenia sub densa caligine noctis inculta mansissent & sterilia, nisi sedula accedente Magistrorum industria nova luce perfula ad <iv> investiganda,

invenienda & explananda rerum principia apta fuissent reddita & idonea. Neque ad munus Magisterii quis eluctabitur, nisi post creberrimas collationes eruditas & ejusmodi cum exteris Commercibus.

Quodsi demum viri artibus & scientiis illustres pro augenda re litteraria congregentur in unum, maxima exin commoda & emolumenta in Rempublicam deriventur necessum est; quos enim labores arduos & difficiles singuli nequidem adgredi conantur, minime vero superare valent atque perficere; eosdem socii litterarum cultores communi consilio, junctis manibus, coadunatisque viribus adgrediuntur, superant, perficiunt. Testes sunt Observationes Astronomicæ, Physica experimentalis, Mathematica purior, Galeni dogmata & Justiniani, quæ indies illustrata magis communibus suffulta subsidiis ad ultimum usque apicem evolvuntur. Sola cujusvis patriæ historia his destituta adminiculis usque huc deserta vix non jacuit & inculta. Id quod de patria nostra Moguntina, <v> cujus historia illustrior cum utroque statu & Ecclesiæ & Imperii intimius connexa est, dolenter referimus.

Historiæ Moguntinæ defectus major & pro-
pemodum universalis mox apparuit, cum
scriptores rerum Moguntiacarum notis & elu-
cubrationibus Georgii Christiani JOANNIS^b il-
lustrati anno hujus seculi vigesimo sexto
vicesima Julii tertia [=23.07.1726^c] flammis vor-
acibus maximam partem consumpti interiis-
sent Francofurti.

Luxit orbis litteratus non solum hoc
damnum ingens, sed & quod Codex Diploma-
ticus ab ipso Opere avulsus ad seros fuisset di-
latus annos.

Paucissima, quæ residua sunt, exemplaria,
historiam Patriæ ad annum Millesimum sep-
tingentesimum vicesimum [=1720] tantum-
modo continent. Deficit igitur series historica
ad nostra usque tempora per annos sexaginta.

Horum penuria librorum fecit, quod neque
tenera juvenus, neque civis <vi> humanior
sciendi avidus historiam soli nativi quam
maxime necessariam addiscere potuerit,
præsertim cum lucem publicam necdum

^b Georg Christian Joannis (* 9. Dezember 1658 in Marktbreit; † 22. Februar 1735 in Zweibrücken) war ein deutscher evangelischer Theologe und Historiker; siehe (Joannis, *Rerum Moguntiacarum*, Volumen II 1722) und (Joannis, *Scriptorum historiae Moguntinensi tomus novus* 1727).

^c richtig: 26.06.1719: siehe https://de.wikipedia.org/wiki/Gro%C3%9Fer_Christenbrand am 28.07.2021.

aspexerit genuina historia Patriæ lingua vernacula typis evulgata.

Modo nil commemorabimus de Historiæ subsidiis: de addiscenda re Diplomatica, de lectione antiquarum omnis seculi scripturarum peculiariter instituenda, de cognitione sigillorum, Collectione & notitia Numismatum omnis ævi Moguntinorum &c. &c. passim neglectis &c.

Defectibus his ut opportuna afferatur medela, vires unius viri non sufficiunt. Et plures & validi solummodo humeri maximo huic oneri supportando pares sunt.

Hinc non sine supremi Numinis pro videntia plane singulari factum esse existimem, quod sub felicibus hujus anni auspiciis viri a statu & conditione præstantes & clarissimi societatem litterariam congregaverint, <vii> promovendis artibus & scientiis intentam in maximum patriæ emolumentum.

Faxint boni cœlites! ut isthoc nobile institutum multis nominibus commendandum indies magis efflorescat & ad seram usque posteritatem progagetur. Id ipsum est quod dilecta nostra exoptat Patria, quæ Annales suos ab omni-gena rerum gestarum varietate celeberrimos e

genuinis fontibus nunc uberius deducendos & methodo systematica illustrandos esse certo sibi pollicetur.

Ad hanc opem quanto ocyus ferendam omnes & singuli Rei litterariæ cultores, quibus historia Moguntina cordi est, amicissime invitantur.

Dabam Moguntiaë e Musæo Anno Domini MDCCLXXXII. Kalendis Martii. [=01.03.1782]

Stephanus Alexander Würdtwein

B[eatae] M[ariæ] V[irginis] ad gradus Decanus.

<viii>

Invitatio hæc vix innotuit & complures e societate illud CICERONIS in Vatin: *Omnia quæ a nobis geruntur, non ad nostram utilitatem & commodum, sed ad patriæ salutem conferre debemus*, serio recogitantes eandem subsignarunt spondentes huic peculiari Patriæ historiæ instituto operam, industriam, consilium & auxilium, addito insuper voto unanimi: Ut prospectus dictæ historiæ conficeretur. His desideriiis undequaue justis mox factum est satis visa historiæ Moguntinæ Sciagraphia, quo talis est:

Q. D. B. V.

Historia Patriæ alto diu sopore sepulta expergisci tandem, caput attollere, novasque resumere vires cum ingenti civium gaudio visa fuit die hujus mensis Martii decima [=10.03.1782], qua eidem in gradum eminentiorem provehendæ Viri præprimis Publicæ Rei dignitatibus præfulgentes Musis elegantioribus amicissimi cordibus unitis spondere operam, industriam, consilium & auxilium. <ix>

Diem hanc faustissimam, quisquis amat Patriam, Moguntinis Annalibus nunc demum diplomate conscribendis unanimes calculo censet aureis litteris inserendam.

Scopum igitur præfixum ut eo certius assequamur, systematice procedemus, in amplissima Archidiœsi nostra, quam illustratumimus, consideraturi: Locale, Personale & Reale; quibus verbis solummodo tribus universa Patriæ nostræ historia comprehenditur. De quolibet verbo pauca.

Locale indigitat Diœcesin, qua longe lateque patet, Moguntinam & infra eandem Territorium S[ancto] Martino proprium. Certos illius limites non nisi summa cum difficultate reperire licuit. Filum Ariadneum suggerebant

Registra Archidiaconalia. Constat enim ex antiqua Ecclesiæ disciplina, quod Diœcesis in tractus Archidiaconales distincta a Præpositis Ecclesiarum, qui munus Archidiaconorum gerebant, <x> visitari debuerit, assignatis eisdem proventibus a cujuslibet loci Ecclesia, Clero & populo pendendis. Cum igitur Officium istud lucrativum quoque fuerit, in registris Archidiaconalibus nec villa, nec pagus aut oppidum desiderabatur. Hæc registra in unum collecta sistunt Diœcesin integram, quæ ad Archi- & Episcopatus Trevirenses, Metensem, Wormatiensem, Herbipolensem, Paderbornensem, Coloniensem, Hildesiensem, Naumburgensem & Halberstadiensem usque procurrit, prout demonstrat "Diœcesis Moguntina in Archidiaconatus distincta commentationibus Diplomaticis illustrata"^d Mannhemii typis Academicis tribus tomis nuper edita & "Thuringia medii ævi Ecclesiastica"^e tomis totidem proxime edenda ulterius est demonstratura. Pars ista Localis Moguntini præcipua, si cuilibet Archidiaconatui accesserit Mappa

^d (Würdtwein, Dioecesis Moguntina in archidiaconatus distincta commentationibus Diplomaticis illustrata 1777).

^e (Würdtwein, Thuringia et Eichsfeldia medii ævi ecclesiastica in archidiaconatus distincta 1790).

Geographica, pro intentione nostra erit omnibus numeris absoluta.

Magnum etiam Historiæ nostræ afferet adju-
mentum

- a. Fidelis copia Chartæ <xi> Topographi-
cæ Urbis Moguntinæ, cujus Origina-
le asservatur in Archivio Electorali
anno 1575 Danieli [Brendel von Hom-
burg] Archi-Episcopo a MASCOPIO Geo-
grapho dedicata^f.
- b. Historica descriptio nostræ Urbis aureæ
cum omnibus, qua non pauca sunt, me-
moratu dignis ædificiis publicis sacris
& profanis &c.
- c. Exacta descriptio Territorii Moguntini
secundum omnes Præfecturas. In his
Antiquitatum Romanarum & Castro-
rum mediæ ævi rudera nequaquam sunt
omittenda. Maximo dein possunt esse
usui
- d. Notitiæ monasteriorum, quæ in
Diecepsi Moguntina extiterunt & adhuc
supersunt. Eorum elenchum fontibus

^f Gottfried Mascop (latinisiert: Godefrido Mascopius; * vor 1550 in Emmerich; † nach 1603) war ein deutscher Kartograf der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Die Karte von 1575 ist erhalten im Staatsarchiv Würzburg.

additis præmisimus "Notitiis historico-Diplomaticis de Monasterio Ilbenstadt in Wetteravia"⁹ an[no] 1766 prelo subjectis. Pro isthoc themate illustrando ad manum sunt Chartæ & Diplomata magno numero.

Personale Moguntinum partem historiæ alteram constituit in Tomos tres divisam. <xii>

Primus exhibet elenchos Episcoporum Metropolitanorum nec non Metropolitanæ Prælatorum & Canonicorum cum Archipresbiteris. Tomus alter sistit suffraganeos Moguntinos, Vicarios in spiritualibus Generales, Officiales Metropolitanos & sigilliferos, nec non Ecclesiarum Collegiatarum Moguntiæ Prælatos. Tertius Tomus subministrat Suffraganeos Erfordenses, Commissarios in spiritualibus Amœnoburgenses, Aschaffenburgenses, Eichsfeldenses, Frideslarienses & Ecclesiarum Collegiatarum extra Urbem Prælatos. E Statu seculari: Cancellarios Electorales, Vice-Dominos Urbis, Aschaffcnburgenses & Rhingavienses, Camerarios Urbis, Waltpodios sive Præfectos Violentiarum, Prætores, Satrapas

⁹ (Würdtwein, Notitiæ Historico-Diplomaticæ de Abbatia Ilbenstadt 1766).

supremos Hassiæ & Eichsfeldiæ, Locumtenentes Erfordiæ & ibidem Prætores &c. Hæc quoque pars historiæ Moguntinæ secunda hinc inde jam impressa a millenis defectibus repurgata, emendata, aucta & suppleta typo parata Offertur, eidem ultima manus postquam fuerit admota. <xiii>

Mirifice ornabitur Personale Moguntinum, si colligantur & Collecta edantur,

- a. Stemmata Nobilitatis Rhenanæ Genealogica.
- b. Moguntia litterata &
- c. Monumenta familiarum sepulchralia.

Articuli duo ultimi pro honore & incremento Societatis litterariæ congesti, in partes divisi singulis anni quartalibus successive in lucem prodire poterunt.

Reale Moguntinum Subministrat, quidquid a personis supra memoratis in Archidiœcesi Moguntina dignum memoria gestum fuerit. Id Antecessores nostri chartis & Diplomatum consignatum nobis reliquerunt. Horum asservamus tantam multitudinem, ut numerum millenarium multoties transcendant.

Pro adjumento erunt sigilla Archi-Episcopalia æri affabre incisa & in "Novis subsidiis

Diplomaticis"^h edita & adhuc edenda <xiv> nec non Diplomata aurea & argentea {nummos Moguntinos intelligimus} quæ descripta sunt in den "Maintzer Müntzen"ⁱ an[no] 1769.

Ex hisce monumentis conficiendi sunt

- a. Annales Moguntini Diplomatici a temporibus Willigisi Archi-Episcopi ad nostra usque tempora deducti.
- b. Priorum seculorum historia e Scriptoribus Romanis & Francis aliisque administris comprobata peculiaribus Commentariis, venit elaboranda.

Dictis Annalibus succurrere ii poterunt, queis aperta sunt Archivia Originalibus documentis & libris copialibus instructa.

Speciminis loco dabimus suo die gesta sub Willigiso Archi-Episcopo. Id, si arriserit, pro suo quivis e societate litteraria genio seligere poterit Archi-Episcopum e coævis & Diplomatibus illustrandum. Quodsi alius

- c. Villarum, pagorum, oppidorumque, <xv> consuetudines & Observantias, vulgo *die Weistümer*, alius

^h (Würdtwein, Nova subsidia diplomatica ad selecta juris ecclesiastici Germaniae 1781).

ⁱ (Würdtwein, Mainzer Münzen 1769).

- d. Curiam Feudalem Moguntinam sollicite elaboraverit, brevi mox tempore apparatus habebimus non modicæ utilitatis. Operæ pretium quoque foret
- e. Varia opuscula, in quibus describuntur Status & jura Archi-Episcopatus, a multi-variis repurgare mendis & erroribus.

Quid si ab iis, qui GALENUM Venerantur, enixe peterem (ut in aliis regionibus laudabiliter factitatum novimus) gramina, flores & herbas a benefica matre natura in solo Moguntino plantatas ut conquirent & Floram Mogonam in uno herbario vivo sisterent!

Quid si adderent mineras, petrofacta & fossilia in terris Moguntinis passim obvia?

Messis profecto multa! cui, ut nullatenus dubitandum, si correspondeat operariorum labor & industria, nostra inclita <xvi> societas litteraria sibi Patriam reddet devinctissimam.

Dabam Moguntiaë e Musæo Anno Dni MDCCLXXXII. pridie Kalendas Aprilis.[=31.03.1782]

Stephanus Alexander Würdtwein
B. M. V. ad Gradus Decanus.

Divisa tandem historia Moguntina in epochas Notabiliores, diebus huic novo Patriæ Historiæ instituto longe saluberrimo sacris prælecta fuit sequens de Druso nostro brevis commentatio.

§ I. Drusi parentes.

Nero¹ Claudius² Drusus³ ex patre Tiberio Nerone⁴ C. Cæsaris in bello Alexandrino Classi Præposito⁵ Pontifice⁶ Præto⁷ Matre vero Livia Drusilla⁸ Octavio Cæsari Augusto curn bina so-bole⁹ a Tiberio Nerone cessa natus est anno Urbis conditæ 716 ante christum natum 37¹⁰.

<6>

§ II. Drusus in palatio Augusti.

Octavius Augustus in neo-infantis Drusi¹¹ amorem mirifice raptus curam impendit omnem & sollicitudinem, ut corpore & mente¹² cresceret in columen Reipublicæ¹³ jam in immensum auctæ¹⁴.

<10>

§ III. Prima Drusi expeditio in Rhætiam.

Drusum Adolescentem¹⁵ tot tantisque virtutibus exornatum¹⁶ Augustus adeo habilem censuit¹⁷, ut Ducem exercitus eundem constitueret, qui Rhetos¹⁸ vicinas Galliæ & Italiæ provincias multum infestantes invaderet, vinceret, domaret, quod & egregie prestitit¹⁹.

<13>

§ IV. Drusus Rheni litem firmat.

Devictis Subactisque Rhætis²⁰ atque Vindelicis²¹ Victor Drusus ad Augustum reversus²² Prætoris honore²³ & tanta Augusti fiducia dignus est habitus, qui præesset Legionibus in Galliis & ad Rhenum dispositis simul ac provincias contra incursiones tutaretur²⁴ juvenis Heros ad magna quaque natus rem ita ordinavit, ut milite nunquam non ad utilitatem publicam occupato²⁵ per Rheni ripam Castella extruerentur ultra quinquaginta²⁶ quæ inter Maguntiacum Germaniæ Superioris metropolis a situ²⁷ nomine²⁸ viis publicis & militaribus²⁹, aquæductu³⁰, ponte³¹ &c. &c. hic paucis consideranda.

<28>

§ V. Expeditio Drusi altera in Sigambros &c.

Drusus, cum sicambri³², eorumque auxiliarii Propter absentiam Augusti, ac quia videbant Gallos jugum servitutis gravatim ferre, bellum movissent, Gallorum primoribus sub prætectu ejus festi, quod hodie etiam Lugduni ad aram Augusti celebratur, evocatis, motum subditorum præoccupavit: inde Germanis intentus, quando Rhenum transirent, eos repulit atque ipse deinde in Usipetarum³³ regionem secundum infulam Batavorum³⁴ atque inde in Sicambrorum terram transgressus, magnam agri partem vastavit³⁵. Inde secundo Rheno in Oceanum devectus. Frisios³⁶ subegit ac per paludem in Chaucorum³⁷ fines profectus in periculo fuit, navibus propter defluxum maris in sicco destitutis: tamen Frisiorum opera, qui pedestri militia se ei junxerant, superato discrimine inde digressus {jam enim hyems appetebat} Romam pervenit: ibique Prætor Urbanus, quanquam prætorios honores jam adeptus, est creatus. Q. Ælio Tuberone & Paulo

Fabio Maximo Consulibus Anno U. C.
DCCXLIII. DIO³⁸.

<31>

§ VI. Tertia expeditio trans Rhenum.

Drusus initio veris rursus ad bellum profectus, Rhenum transiit, Usipetas³⁹ subjugavit: Lupiæque⁴⁰ fluminis ripis ponte junctis in Sicambros⁴¹ irrupit, perque eos in Cheruscorum⁴² regionem usque ad Visurgim⁴³ processit: id ut ei liceret, Sicambrorum in Chattos⁴⁴, qui soli finitimorum auxilia negaverant, totius populi viribus facta expeditio effecerat: quo tempore Drusus iis imprudentibus regionem peragravit, Visurgim etiam transiturus, ni eum inopia alimentorum ac hyemis propinquitas præterea examen apum⁴⁵ in castris visum deterruissent. Regressus in sociorum terram in summum devenit periculum, insidiis hostium frequenter læsus <32> & aliquando in loco angusto ac concavo⁴⁶ circumclusus, haud procul abfuit, quin cum toto exercitu periret: a qua eum pernicie nihil aliud eripuit, quam hostium temeritas; qui cum uno omnes Romanos impetu deleri posse crederent, nullo ordine servato eos aggressi, victi inde, ferociaque sua fracta discessere. Ex eo barbari propius adire veriti,

eminus tantum hostem infestavere, ita ut Drusus vicissim iis contemptis, Castellum contra eos ad Lupiæ & Alisonis⁴⁷ fluviorum confluentes aliudque in Chattis ad ipsum Rhenum⁴⁸ extruxerit. ob hæc ei honores triumphales, ut ovans⁴⁹ in Urbem inveheretur, ac peracta prætura cum proconsulari imperio esset, decretum est: nomen autem imperatorium etsi, sicut Tiberius etiam, a militibus imperator fuerat dictus, ac utraque re gesta id abunde meruerat, nondum ab Augusto datum est. Hæc eo tempore a Druso gesta sunt: ludique quos prætor ipse tum faciendos habebat, maximo sumptu exhibuit, ac Natalis Augusti in circo & variis aliis urbis locis, venationibus celebratus est: idque etsi non decretum, tamen quot annis fere a Prætoribus factum: Augustalia etiam quæ hodie celebrantur, tunc primum ex senatus consulto acta sunt. DIO CASSIUS Libr. LIV.

<37>

§ VII. Expeditio quarta in Germanos

Germanos cum alios, tum Chattos⁵⁰ {hi enim quoque relicto eo agro⁵¹ quem Romani ipsis

assignaverant, Sicambris se conjunxerant} Drusus partim maleficiis infestavit, partim subegit. His peractis Tiberius & Drusus cum Augusto, qui in Lugdunensi Gallia plerumque versabatur, haud procul a bello Germanico remotus, ejusque eventui intentus Romam redierunt, ac ea, quæ victoria impetrata fieri leges jubent, aut alias convenit, peregerunt. Hæc acta Julio ac Fabio Maximo Consulibus Anno Urbis Conditæ 744. DIO ad finem Lib. LIII.

<38>

§ VIII. Ultima Drusi expeditio ejusdemque obitus.

Anno insequenti {Anno Urbis Conditæ 745} Druso & T. Quintio Crispino Coss. signa Druso haud læta acciderunt⁵². Inter multa alia quæ tempestate & fulminibus perdita fuere, templa quoque nonnulla adeoque Jovis etiam Capitolini⁵³ & huic adjunctum fanum læta sunt. Quibus neglectis Drusus in Chattorum fines ingressus, obvia quæque non sine magno labore subigendo, congressosque præliis haud incruenta victoria superando, usque in Suevos⁵⁴ pervenit: inde in Cheruscos converso itinere, Visurgim transgressus omnia populando ad Albim usque perrexit, qui ex Vandalicis montibus profluens in occanum septentrionalem magnus admodum factus effluit. Hunc cum frustra conatus esset transire, trophæis constitutis recessit: etenim mulier quædam humana amplior forma ei obviam facta: Druse, inquit, quo tandem nullum cupiditati tuæ modum statuens contendis? non tibi satis concessum hæc omnia videre, quin tu abi. Jam enim & operum tuorum & vitæ instat tibi terminus. Oblatam a

deo aliquo hanc vocem, mirum profecto est, neque tamen mihi fides abroganda videtur huic rei, quam statim eventus comprobavit. Nam & continuo retro ire Drusus cœpit & in itinere, priusquam Rhenum attingeret, morbo decessit⁵⁵. DIO CASSIUS l. 55.

Reliquit Drusus noster Conjugem Antoniam⁵⁶ mœrore afflictam cum trina prole, Germanico⁵⁷ nempe, Livilla⁵⁸ & Claudio⁵⁹.

<41>

§ IX. Drusi funus.

Ad famam ægrotantis Drusi Augustus, qui non ita procul ab eo aberat, celeriter Tiberium⁶⁰ accersiit: isque animam adhuc trahentem fratrem suum repetit, Romamque Corpus defuncti attulit, portantibus id principio usque ad hyberna Centurionibus ac tribunis militum, inde singularum in itinere Urbium primoribus⁶¹. Cadavere in foro proposito, duplex Drusi laudatio, una a Tiberio in ipso foro, altera in Flaminio Circo⁶² ab Augusto habita est: quoniam cum exercitu urbe profecto neque fas erat intra pomœrium⁶³ intrare, cum ea quæ ante id fieri instituta Majorum jubent, nondum perfecisset. Drusi funus ab iis, qui equestrem ordinem cum dignitate servabant & a patriciis in campum Martium est allatum: ibi cremati reliquiæ in Augusti sunt sepulchrum conditæ. DIO l. 55.

<44>

§ X. Honores publici Druso de mortuo decreti.

Exercitus honorarium Druso tumulum excitavit⁶⁴: circa quem deinceps stato die quot annis miles decurreret⁶⁵ Galliarumque civitates publice supplicarent⁶⁶. Præterea senatus inter alia complura⁶⁷ marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit⁶⁸ & Germanici cognomen ipsi posterisque ejus⁶⁹. Augustus eum tantopere vivum dilexit, ut cohæredem semper filiis instituerit, sicut quondam in senatu professus est & defunctum ita pro concione laudaverit, ut deos precatus sit, similes ei Cæsares suos facerent: sibi que tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent. Nec contentus elogium tumulo ejus versibus a se compositis insculpsisse, etiam vitæ memoriam prosa oratione composuit. Suetonius Lib. V, c. I.⁷⁰

<61>

[Münzen]

1. NERO. CLAUDIUS. DRUSUS. GER-
MANICUS. IMP.

Adversa: Caput Drusi sine laurea. Observat Joannes VAILLANT^j rei nummariae ferutator solertissimus: In nummis aereis Drusi Neronis caput sine corona reperiri; in argenteis vero & aureis laurea insignitum esse.

Aversa T. DIVI VESP. F. AUG. P. M. TR. P. COS. VIII. REST. S. C.

Arcus triumphalis pulcherrimus, in cujus peristylio legitur: De Germ. supra arcum eques, ut Romam ovans ingressus erat, hinc & inde trophæum, in memoriam eorum, quæ in Germania cis & trans Rhenana erexerat, conferatur locus Suetonii ad initium § X. relatus. Nummus aereus primæ magnitudinis VAILLANT T. I, p. 12.

2.

Adv. ut 1.

^j Jean Foy-Vaillant, né le 24 mai 1632 à Beauvais et mort le 23 octobre 1706 à Paris, est un numismate français: (Foy-Vaillant 1674).

AV. IMP. CÆS. T. DIVI. VESP. F. AUG. P. M.
TR. P. P. P. COS. VIII REST.

Arcus triumphalis ut supra. nummus primæ
formæ,

3.

Adv. ut numero 1.

AV. CÆSAR. AUG. F. DOMITIAN. COS. V.
REST.

Arcus ut supra, in cujus peristylio De Germ.

Nummus primi moduli insignis est præstan-
tia & raritatis.

4.

Adv. ut 1.

AV. T. CLAUDIUS. CÆSAR. AUG. P. M. TR.
POT. IMP.

Nero Claudius togatus sedet in sella curuli
inter armorum spolia posita, dextra ramum, si-
nistra chartam involutam.

5.

Adv. ut 1.

AV. S. C. Sine epigraphe.

Figura muliebris dextra florem trifidum,
læva vestem sublevans. Notat VAILLANT l. c.
Hic nummus primi moduli, licet forsan errore
monetarii a nummo Claudii mutuatus, inter ra-
ros habendus.

6.

Adv. ut numero 1.

Av. IMP. CÆS. T. DIVI. VESP. AUG. P. M.
TR. P. P. P. COS. VIII.⁷¹

In medio nummi Rest S.C.

Notat VAILLANT: Hic nummus prima forma in thesauro PATINI^k, {in editione MDCLXXII, pag. 141} si legitimus, inter rarissimos est collocandus.

7.

Adv. ut 1.

Av. Epigraphe ut 6.

Figura sedens in sella curuli inter armorum spolia posita, dextra ramum. Hic nummus primæ formæ rarissimus est. Omnes nummi supra recensiti ex ære magno sunt.

8.

Adv. NERO CLAUDIUS DRUSUS GERMANICUS IMP.

Caput Drusi laureatum. In aliis corona quercæa redimitum.

Av. De Germanis. Duo clypei cum spiculis & signo militari.

^k (Patinus 1672).

Clypei oblongi, spicula & vexillum insigne equitum in hoc nummo cælantur in memoriam eorum, quæ Drusus Tiberii frater de Germanis Victor retulit, cum ob id, decretis sibi triumphalibus ornamentis, ovans Romam ingressus est. Hic nummus ex argento & auro pro raro habetur. VAILLANT T. II, p. 45. PATINI thesaurus argenteum exhibet p. 51.

9.

Adv. Videatur sub numero 8.



Kopf des Drusus mit Eichenkranz nach links

CC BY-NC-SA

MÜNZKABINETT
Staatliche Museen zu Berlin



Triumphbogen, darauf Reiterstatue mit gefällten Speer nach rechts, zwischen zwei Siegesmalen (trophaea), an deren Fuss jeweils ein Gefangener sitzt.

CC BY-NC-SA

MÜNZKABINETT
Staatliche Museen zu Berlin

Münzkabinett; Staatliche Museen Berlin

Av. Arcus triumphalis, supra quem figura equestris inter duo trophæa. In peristyllo De Germanis. VAILLANT l. c., apud PATINUM p. 5. aureus extat sed voces: De Germ. in una linea non sunt positæ forsan ex defectu spatii.

Confer. numerus 1. nummus ex auro & argento rarus.

10.

Adv. TI. CLAUD CÆS. AUG. P. M. TR. P.

Caput Claudii laureatum.

Av. De Germ. Arcus triumphalis.

Arcus ille est Drusi patris de Germanis in via Appia, in regione prima versus portam Capenam erectus, quem anno Imperii primo in memoriam Patris in nummis suis cæleri jussit pius in parentem, de quo narrat SUETONIUS cap. 11 in Claudio: Parentibus in ferias publicas & hoc amplius, patri Circenses annuos natali die, matri carpentum, quod per circum duceretur. VAILLANT T. II, p. 54.

11.

Adv. ut numero 10.

Av. DE GERMANIS. Duo clypei cum hastilibus & vexillo, ut in Druso patre. Sunt & illa Germanorum arma de ipsis a Druso Claudii patre Roma in ovatione lata, de quibus supra numero 8. Hic typus a monetariis in memoriam patris, ut arcus ejus triumphalis in Claudio renovatus est. Nummus argenteus inter elegantissimos numerandus. VAILLANT T. II, p. 54.

Drusi nostri nummum argenteum, cujus ad-versa pars exhibet fluvium in figura viri decumbentis dextra arundinem, læva Urnam aquaticam gestantis cum inscriptione RHE-NUS, & aversa Caput Drusi laureatum cum inscript: NERO CLAUDIUS DRUSUS GERMANICUS. IMP. vid. in "Operibus Velseri Histor. & Philolog.", pag. 235, plura Drusi numismata protulit. Comes Franciscus Mediobarbus Biragus in "Numismatibus Imperatorum Romanorum a Pompejo Magno ad Heraclium"^m, Mediolani 1730, fol., pag. 59 sq.

Quæ inter notari præcipue merentur:

RHENUS Typus Rheni fluvii expressus.

DE GERM. Arcus triumphalis, supra quem figura equestris in medio duorum trophæorum. PATIN Thesaur.

NERO CLAUDIUS DRUSUS GERMANICUS IMP.

RHENUS. Typus Rheni fluvii.

TI. CLAUDIUS CÆSAR AUG P. M. TR. POT. IMP.

^l (Welser 1682).

^m (Mezzabarba Birago 1730).

RHENUS, fluvius decumbens prope montem, dextra arundinem, sinistra urnam, ex qua aquas effundit. TRISTAN. fol. 145. Inter hos nummos plurimi sunt a Tiberio & aliis restituti.

Præter monumenta superius recensita perenni Conditoris nostri memoriæ dicata varias reperimus villas, oppida, civitatumque portas in Germania cis- & transrhenana Drusi nomine insignita.

Sic porta Urbis Moguntinæ infra lapidem glandiformem prima Rhenum versus Drusi porta audiit, postea interior *Dietrichs Port*, exterior *Wilhelmiter Port* hodie porta nova dicta.

Nota est villa *Drais* horæ spatio ab Urbe distans; nec minus nota Drusi porta & fons Drusi apud Bingium.

Drusenheimium infra Argentinam, Drusiana arx in Belgio sive Döesburg, Drusi Augusta sive Augusta Vindelicorum, *Drais Münzenberg*, *Drusebergshof* in Confiniis Fuldensibus, ubi eundem quidam vita excessisse ajunt &c. &c. Drusiani nominis quidquam referunt.

Vela nunc contrahimus & in tesseram gratissimi animi Drusum nostrum in omnium memoria esse volentes perbreve tabulam affigimus; e qua, si pagellæ nostræ fortasse legi

noluerint, quis & quantus is fuerit? liquido
perspicere quivis poterit.

[Weihetafel]

IMP. CÆS. NERONI. CLAUDIO. DRUSO.
GERM.
TIB. IMP. FR. DIVI. AUG. F.
D. JUL. NEP. PRÆT. COS.
PROVINCIIAR. GERM. SUP. ET. GALLIÆ.
LUGDUN. RÆTIÆ. VINDELICÆQUE.
PRÆF.
MOGUNTIACI.
GERM. I. METROPOL. CONDITORI.
EXTRUCTISQUE. AD. RHENUM. L. CAS-
TELLIS.
RHENO. FIRMATO. ATQUE. HEINC.
ÆTERNUM. NOMEN. INDEPTO.
MOGUNTINENSES.
BENEFICII. NON. IMMEMORES.
PRÆSIDI. OPTUMO.
LL. M. PP.

<44>

[Anhang: Der Drusus-Stein]

His primæ notæ testibus subscripsere: <45>

OTTO Episcopus Frisingensis in Chron: L. III, c. IV: Monstratur adhuc monumentum Drusi Moguntiae per modum pyræ.

Chronicon Augustanum c. V. vita functo Druso Tyberius Claudius Nero ei Moguntiae pyramidem statuit mirifici cœmenti, quod sæpius oculis vidimus nostris. Cineres delati Romam: decretum illi in luctum. Augustenses, dum sui conditoris memoriam habere vellent, pyramidis Moguntiae formam in armorum signa sumpserunt, pictorum tamen autoritate post, dum quilibet politus magis videri vellet, adjectus est color viridis uvæ.

Abbas Urspergensis in Chron: Drusus pater Claudii, qui quartus ab Augusto Imperator fuit, apud Magonciam habet monumentum.

Joannes HUTTICHIUSⁿ in "Collectaneis Antiquitatum in Urbe atque agro Moguntino repperatarum" Anno MDXX, editis & Theodorico

ⁿ Johannes Huttich, latinisiert Huttichius (* 1490 in Strinz bei Idstein; † 4. März 1544 in Straßburg), war ein deutscher Humanist und Historiker: *Collectanea antiquitatum*, 1520, 2. Auflage 1525.

ZUBEL^o juris Consultissimo Maximæ ædis Moguntinæ Scholastico inscriptis de monumento, cujus figuram exhibet, sic ad Lectorem: Hanc molem promiscuum hac tempestate vulgus Glandis lapidem vocare solet a figura scilicet, quam hodie præfert, nam habuisse olim pyramidis figuram, complures sunt, qui opinentur. Altitudinem habet centum pedum & planiciem in cacumine pedum octo, ex quo colligi facile potest altiorem aliquanto eam fuisse, basis ejus in circuitu patet CXXXII pedes. Cujus autem honori extracta quondam fuerit, nullæ litteræ extant, quæ indicarent, extitisse tamen tanti operis titulum aliquem, sed demolitos esse quosdam inerudito ante sæculo dubitandum non est. Sunt qui conjectura ducti monumentum Aurelii Alexandri Imperatoris Romani Mamææ F. putent, hac fortasse, quod Eusebius Cæsariensis refert in Chronicis, Alexandrum occisum Mogontiæ tumultu militari, quodque ab ÆLIO LAMPRIDIO^p historico scribitur Alexandrum cenotaphium in Gallia, Roma sepulchrum amplissimum meruisse, unde & illud quoque adjiciunt, Moguntiam nostram

^o Dietrich Zobel, Generalvikar in Mainz, erste Hälfte des 16. Jahrhunderts.

^p Aelius Lampridius ist einer Verfasser der spätantiken "Historia Augusta".

Germaniæ tum atque Galli caput fuisse. Cœterum constans & communis fere existimatio omnibus est: Drusi id esse monimentum. Ejus rei EUTROPIUS & OTHO Frisingensis episcopus testes sunt locupletissimi, utriusque vero senti in libro quodam suorum amorum subscribit CHUONRADUS CELTIS^a Germanus primusque inter Germanos poëticam lauream meritis. Hic, ut præter poëticam virtutem nullum non disciplinæ genus attigit, ita rerum germanicarum exactissimus fuit pervestigator. Omneis in omni Germania angulos excussit vetustatis inquirendæ studio, nec ullus est locus Germani, quem non terra marique adierit. Hunc plerique eorum, qui docentem audierunt, sciunt de rebus germanicis volumen scripsisse, quod incertum qua vel hominum vel deorum iniquitate cæteraque ejus permulta desideramus. Ille igitur, ut erat vir integra fide, in Carmen suum haud quaquam inseruisset, Drusi id esse monimentum, nisi plane cognitum perspectumque habuisset. Bene vale, quisquis hæc leges, & si quid novisti rectius istis, candidus imperti.

^a Conrad Celtis (auch Konrad Celtes * 1. Februar 1459 in Wipfeld am Main; † 4. Februar 1508 in Wien) war ein deutscher Humanist und Dichter.

Eadem retulit Petrus APIANUS^r Ingolstadtensis Mathematicus &c. &c.

Stabilito igitur Drusi monumento nil immoramur fabulosis opinionibus a SERRARIO^s *Rer: Mog. l. I, c. XV de A. Glassa & Eigelo Regibus Gentilium vel Aureolo Marci Agrippa Consanguineo recitatis æternaque oblivione sepe-liendis.* <47>

Magis erudita sunt, quæ in Theatri Urbium Tomo V, Charta XXIII profert Jacobus CAMPLUS^t, cum de illo, quod apud Treviros est, Egelano secundirorum monumento disseruisset: Ejusdem nominis monumentum extat Moguntiaë prope muros, quod indubitatum mihi est in honorem Drusi Germanici exstructum. Pergit autem, quod huic monumento superpositum fuerit signum Aquilæ, quæ idiomate Gallico vocatur *Aigle*. Quod item moris fuerit in eorum, quos consecrabat in Deosque referebat Gentilitas, monumentis aquilam statuere. addit: Ægyptii animam significare volentes, aquilam pingebant, ut tradunt, qui de

^r Peter Apian (eigentlich Bennewitz, latinisiert Petrus Apianus; * 16. April 1495 in Leisnig; † 21. April 1552 in Ingolstadt) war ein deutscher Gelehrter der Renaissancezeit. Er war Mathematiker, Astronom, Kosmograf und Kartograf.

^s (Serarius 1722).

^t Jacobus de Camplo, Bischof † 1424.

Hieroglyphicis scripserunt. Et prisci ethnici eos, qui immortalitatem adepti essent, aquila vehi tradebant. Extant Numismata, pro apotheosi Imp. quorundam cusa, quibus in antica parte scriptum est: Consecratio. In postica habent aquilam montis fastigio insidentem, expansis alis cœlum erecto capite intuentem & quasi volatu in altum contendere nitentem. Quibus consentit historia HERODIANI^u, qui libro IV. morem Cæsarum consecrandorum describit. Hæc aquilæ significatio non male convenit monumento in memoriam defunctorum edito, sive ille Romani, sive Galli fuerint. Nam & Gallos ante natum christum opinionem de animarum immortalitate habuisse ac ita a Druidibus sacerdotibus suis edoctos fuisse scribit Julius CÆSAR lib. VI. de bello Gallico. Licet ille ad μετεμψυχωσιν^v Pythagoricam id detorqueat. Sic illi ab æterna mente illuminati, jam tum ante ad proclivius recipiendam Evangelii lucem divinitus fuerunt præparati. Et postea: cum igitur in Drusi consecrationem is tumulus positus fuerit, Romani ritus

^u Herodian (* wohl um 175; † vermutlich um 250) war ein griechischsprachiger römischer Geschichtsschreiber des ausgehenden Prinzipats.

^v Metempsychosis = Seelenwanderung.

consuetudo <48> postulabat, ut aquila in apice poneretur. Et hinc posterius, qui Gallica, Germanicaque promiscue utebantur lingua, nomen indiderunt *Aigelstein*. Verisimile est & olim Coloniae simile monumentum fuisse, unde etiamnum porta, vicusque urbis *Aigelstein* remansit.

Doctam hanc CAMPII profiteamur dissertationem, sed scopo nostro minime applicabilem; cum historicorum nullus de Apotheosi vel consecratione Drusi, bene vero de monumento & tumulis ejusdem honorariis mentionem faciat Erudita CAMPII conjectura in Igelanum^w supra Treviros monumentum multo cadit aptius, quam in Moguntinum, quod illic aquilæ appareat vestigium, hic vero neque fit, neque quod unquam fuerit, legatur; quanquam & antiqua Trevirorum breviaria locum illum vocant Elegium unde postea Egelium. Et si ab aquila Germanicum accersendum esset nomen, cur Gallicum potius *Aigle* quam latinum adierint? cur non tam facile ab aquila factum esset primo *Aquelstein* deinde temporis progressu

^w Die Igeler Säule im Dorf Igel an der Mosel ist neben dem Mainzer Drususstein das einzige an seinem Originalstandort seit der Antike oberirdisch erhaltene römische Grabmal nördlich der Alpen.

Achelstein quam ab *Aigle*? cur Gallo-Germanicam potius vocem quam Latino-Germanicam cuderint? Retineamus igitur vocem a glandis figura Germanicam, prout in Notis Romanorum Valerii PROBI^x cum additionibus GRESEMUNDI^y & præfatione WIMPHELING an[no] 1510 editis, ubi: Spectatu quoque dignum, juxta Divi Jacobi cœnobium est Cl: Drusi monumentum, cujus, ut vestigia reliqua produnt, sicut magnitudo & vastitas singularis, ita exterior lapidum ornatus eximius fuit, sed detractis jam ornamentis & excavata, eruta, cæsa mole, colorem amisit; forma est ad instar Glandis basi quadratæ eique maximæ insistentis. <49>

Justus LIPSIUS^z commentario ad secundum librum Annalium TACITI hæsitare cœpit: ubi nam locorum hoc Drusi cenotaphium fuerit erectum? cum ait: Druso mortuo cenotaphium decretum ad Rhenum ipsum. DIO LV. & SÆTONIUS. Exercitus honorarium ei tumulum

^x Marcus Valerius Probus war ein berühmter lateinischer Grammatiker des 1. Jahrhunderts n. Chr., der aus der römischen Kolonie Berytos in Syrien stammte.

^y Dietrich Gresemund (1475 Speyer -1512 Mainz): "Valerii probi interpretamenta litterarum singularium in antiquitatibus Romanis cum plerisque circa singulas litteras additionibus; Idem Valerius Probus de abbreviaturis nominum civium Romanorum, in iure civili de legibus et plebiscitis, de actionibus, de edictis perpetuis, de ponderibus, de numeris. Pomponii Laeti libellus de Romanorum magistratibus. Idem de sacerdotiis Ro.. Idem de diversis legibus Ro." cum præfatione Jacobi Wimpheling et Theod. Gresemundi, Oppenheim: Jac. Chobel, 1510.

^z Justus Lipsius (eigentlich Joest Lips; * 18. Oktober 1547 in Overijse; † 23. März 1606 in Löwen) war ein flämischer Philosoph und Philologe.

excitavit, circa quem, stato die, quotannis decurreret & Galliarum civitates publice supplicarent. Nescio an huic tumulo adjuncta ara: apparet, quia SÜETONIUS ait: Supplicarent. Volunt id Cenotaphium ad Mogontiacum fuisse. repugnat hic locus, qui constituit inter Lupiam & Rhenum. Sed & Ravennæ sepulcrum Drusus habuit, a Claudione ejus F an ab Augusto ipso extructam cujus memoria in lapide prisco ibi. Hoc LIPSII dubium valde infirmum est; nunquid enim, quia inter Lupiam & Rhenum aliquod fuit ipsius Drusi cenotaphium, ideo alibi nudum est? an eidem plura erigi monumenta nequeunt? En ipsemet LIPSII agnoscit aliud, quod Ravennæ fuit. Cur non & istud Moguntia? Et vero tanto magis agnoscere istud debuit, quanto fuit ad firmitatem ac perpetuitatem compactius & coagmentatius. Ait enim SÜETONIUS in Claudio c. I ad illud quot annis decurrere militem. Oportuit igitur, inquit loc. cit. CAMPIUS, tumulum non momentaneum neque levis operis, sed firmioris & permanentis fuisse. Atque trans Rhenum, infestis ibi circum barbaris & regione agri objectis legionum præsiidiis, sero admodum pacati, quis aut tutus, aut metu vacuus ad sacrificandum locus?

In miram & exoticam prolapsus est sententiam Christianus Gotthelf BLUMBERGIUS^{aa} in duobus opusculis, quorum prodiit unum an. MDCXC latine sic inscriptum: "Monumentum Drusi Moguntiae obvium" [1690] in 12. alterum vernacula anno MDCC auctius latino <50> hoc cum titulo: *Das Neroni Claudio Druso bey der Stadt Maintz vormals aufgerichtete Grab- und Gedächtnissmahl &c.* Chemnitz [1700] in 12. In editione hac ultima cap. IV, p. 165 sq. sic disse- rit: Moles hac in altum excreta rupes est, ea du- ritie firmitateque, ut omnibus merito injiciat admirationem, Quam enim ad falces murarias, tam ad tormentorum jaculatoriorum globos {quibus sane a nostris tum satis superque verberabatur} est contumax. Formam nunc fert speciemque vetustæ cujusdam ac ævo quasi la- borantis turris. Novi equidem esse, qui dicant, arte excitatam esse atque in altum perductam, eamque proin vulgariter substructionem vo- cant {*ein Gebäu*} quæ tamen appellatio non tam ipsius, quam circumpositarum olim structu- rarum intuitu coorta videtur, sed enim, qui oculum ei pensius adjecerit, manifeste

^{aa} Christian Gotthelf Blumberg (* 24. Februar 1664 in Obhausen; † 8. Januar 1735 in Zwickau) war ein lutherischer Theologe.

deprehendet, non opus manu factum, sed vivam quampiam rupem esse, quæ natura, e duri semine lapidis, in eam, qua visitur, excreverit altitudinem. Id quod solum etiam, in quo stat, ostendit, quippe quod ad maximam partem lapidosum est ac petrense.

Viri doctrina & eruditione insignes Wilhelmus Ernestus TENZELIUS^{bb} & Joannes Crato HIEGELL^{cc} in Dialogis vernaculis anno MDCXCVIII mense Augusto luci publicæ commissis rem hanc curatius pensitatam sic describunt p. 669 sq. TENZELIUS nempe die VII {XVII} Maji: Doctor HIEGELL in montem jacobæum me deduxit, molis illius glandiformis, vulgari appellatione *der Eichelstein* dictæ, propius visendæ gratia. In ea autem peculiari Principis mandato, operarios impigre occupatos apprehendi. Cum enim superiore anno Castellum ad Urbem contra <51> hostium vim hoc fortius defendendam, recens exstructum suis ipse contemplaturus oculis, ad prægrandem hanc intra illud substructionem delatus esset, recordatus, Gallos, novissimæ obsidionis tempore,

^{bb} Wilhelm Ernst Tentzel (* 11. Juli 1659 in Greußen an der Helbe; † 17. November 1707 in Dresden) war ein deutscher Polyhistor, Historiograph und Numismatiker.

^{cc} Johann Kraft Hiegell oder Hiegel (* 10. März 1658 in Mainz; † 9. Dezember 1736 in Koblenz) war ein deutscher Hochschullehrer, Arzt, Archäologe, Sammler und Autor.

fœderatorum inde exercitui haud parum damni intulisse; quærebat ex eo, qui sibi tum architecturæ militaris erat, annon intro scala quædam adscensu in summitatem illius tuto, parari queat; eoque, id factu omnino possibile esse, respondente, extemplo centum aureos de suo operi perficiendo dicabat. Admota hinc illi manu, scala lignea sex & sexeginta graduum extrinsecus, adscensui parando, excitari cœpit. Qua structa, in planicie cacuminis machina quidam tractoria, ad similitudinem & formam illarum, quarum in fodinis metallicis usus est, ad rudus extrahendum statuta. Postea loci planicie illa molis aliquam partem in rotundum, velut in puteis effodiendis fieri solet, excavata, opus deorsum versus jam longe admodum processit, operariis plus plusque indies in incepto pergentibus. Ego gradibus istis adscendi in summum; oram omnem, late patente ex tam alta mole prospectu, oculis subjeci, & juxta lorricam, quibus olim septa fuit, consedi. Cum descenderem, nonnullas lapidum arenosorum calcisque indurati particulas, uti tum machina illia extrahebantur, mecum sumsi & abstuli, in certissimum, minimeque fallax testimonium, molem hanc glandiformem vetus quoddam

structur cœmentitiæ genus esse, non autem rupem nativam vivamque. Id quod præter hæc ingentis illa magnitudinis, eaque formæ quadratæ & subalbicantis partim, partim rubentis coloris, saxa prominentia & lapidibus minoribus arena & calce {quæ tot <52> sæculorum decursu lapidum itidem induere duritiem} contactus infarcta satis superque manifestum faciunt ac testantur. Cum nunc lacunæ, quæ externe circum circa erant {ut in omnibus figuris ære expressis, speciatim illa, quæ in Dialogis anni MDCXC vernaculis mensi Aprili præfixa, videre est} expleantur ac lapidibus obstruantur, in posterum substructio hæc non aliam præbebit speciem, quam veteris ejusdam speculæ, quales in Germania nostra tum in locis campestribus, tum montibus passim conspiciuntur.

HIEGELLUS loc: cit., p. 676 & seq. ad TENZELIUM:

Facile tibi, Domine, intellectu fuit, cum in molem illam glandiformem, me præsentem, adscenderas, BLUMBERGIUM p. 165, 166, 208, 210, 213 ridicule prorsus, quin sine ulla ratione scribere, eam non arte manuque excitatam substructionem esse, sed rupem vivam, quæ

natura sic in altum excreverit. Certe, dum id vult, satis manifestum facit, se nunquam propius eam contemplatum esse. est enim vere cæmentitia quædam structura varii generis lapidibus {quos inter ingentis magnitudinis saxa arenosa, eaque quadratæ formæ} in altum perducta. Quod quidem, cum parvas illorum particulas ab Operariis tum decussas, mihi desuper adjeceris, menti tuæ quam optime occurret. Tum vero non tam admiranda duritie est, ut BLUMBERGIUS arbitratur ac pag. 165 scribit; siquidem non secus ac aliæ veteres cæmentitiæ substructiones, subigi potest ac expugnari, ut ipse vidisti, eam jussu sumtuque Principis Electoris, intro deorsum versus perfodi, ut scalæ in gradus structili locus sit, qua tempore belli hoc facilius tutiusque in summum ascendendi liceat, tum speculandi gratia, <53> tum tormentis minoribus, velut & turri quadam edita, hosti damnum inferendi; quemadmodum huic fini, mea memoria, viginti abhinc & quod excurrit annis, id genus tormenta, sclopetaque duplicata in ea jam disposita fuerunt & non demum, urbe fœderatorum copiis cincta, a Gallis, quos BLUMBERGIUS p. 167, multo labore apicem ferro superasse & quasi complanasse

refert. Id quidem non insiciabor, longe majori duritie esse molem hanc, quam quæ hodiernis temporibus excitantur structuri cœmentitiæ. Sed enim, cum mea sententia a temporis id provenerit longinquitate, qua calx e spissis & durioribus saxis confecta illorum quasi induit naturam, hoc ipso ad suspicandum ducor, illam longe majoris vetustatis esse, quam ut Romanorum opus dici possit. Quæ quidem conjectura hoc magis veri præ se fert speciem, quominus neque dum a quopiam argumentis omni exceptione majoribus demonstratum invenio, Cujus in honorem & quo tempore fuerit extracta? Quamvis enim Druso, quod quam plurimum Scriptorum fide dignorum testimonio constat, tumulus honorarius Moguntiae positus fuerit, neminem unum tamen novi, qui firmis evicerit rationibus, illum ipsum molem hanc glandiformem esse. Ad hæc rotunda ipsius substructionis hujus moveor figura. Id genus enim forma, quod sciam, Romanis in monumentis statuendis non erat in usu. Quod cum BLUMBERGIO suboleret, in eam, licet erroneam opinionem adductus est, figura molem hanc olim fuisse pyramidali {ad similitudinem

monumenti illius, quod C. Cestii^{dd} in honorem Romæ ad portam S. Pauli constructum visitur} belli vero casibus vel tumultibus civicis, triangulari, qua erat, <54> facie immutata, redactam esse in formam rotundam. Enimvero, si propius illi successisset, ut ego Roma pyramidi C. Cestio positæ, certe substructioni huic nunquam omnino formam pyramidalem affinxisset. Quod figura semper fuerit rotunda, & nunc, dum intervalla illa lacunosa, olim, cum tentaretur, facta, lapidibus cæmento tectis obstruuntur, ad eam, qua nunquam non fuit, speciem rursus redigatur, tute vidisti ipse. Qua cum ita sint, sat causæ BLUMBERGIO erit, figuram illius, quam titulo libelli sui præfixit, de medio tollendi. Interim id genus fictas commentitiasque res refellere ac confutare, majoris operæ negotium est, quam veras describere.

BLUMBERGIUM postea veritati manus dedisse, atque in peculiari quodam schediasmate, TENZELII & HIEGELLII in sententiam suam retractando, concessisse monuit JOANNIS

^{dd} Die Cestius-Pyramide, genauer „Pyramide des Caius Cestius“ (italienisch: Piramide Cestia oder Piramide di Caio Cestio), in Rom ist das pyramidenförmige Grabmal des römischen Prätors und Volkstribuns Gaius Cestius Epulo († vor 12 v. Chr.).

in præfatione rebus Moguntinis generatim præmissa § 14, p. 15.

HIEGELLIUS ipsemet autumans hoc opus ante Romanorum in hasce terras adventum jam stesisse, clarius postea in Collectaneorum Naturæ, artis & antiquitatis specimine primo {simul & ultimo} L. B. de Thungen^{ee} Urbis Copiarumque commendanti &c. oblato pag. 8 locutus est: Romanos has provincias olim tenuisse & satis diu coluisse, limitem Rheni tenentes, comprobant, monumenta quædam vetera, ex quibus adhuc hodie insana illa substructio in propugnaculo montis S. Jacobi ad Excellentia Vestræ hortum amœnissimum glandis figura, hinc nostris *Eichelstein* dicta, visitur ...

Hujus Drusiani monumenti testes produximus scriptores Romanos & alios in quos nulla cadit exceptio; Manent ergo, cum BROWERO^{ff} Annal: Trevir: l. 1, <55> p. 132 loquimur, quod in temporum libro interpretes Eusebii B: HIERONIMUS & EUTROPIUS, quomodo nunc quidem legitur, consensu tradunt, Drusi monumentum celebre extitisse apud Mogontiacum, tametsi

^{ee} Johann Karl von Thüngen (1648-1709) Generalfeldmarschall Reichsgraf.

^{ff} (Brower 1671).

mendum in Eusebii Chronico notatur, cum Claudius patruus Drusi ibi dicitur, qui erat filius. Nec Druso Germanici filio conditorium hoc attribuisse velis; quem oppressum afflictumque Tiberii criminationibus & a senatu hostem judicatum, credibile non est, id genus monumenti, nulla domi militiæque gratia, promeruisse. Et vero stat hodieque vicino urbi colle, cui nomen olim Drusi locus, moles illa saxea proxime D. Jacobi Cœnobium, Moguntia novæ ad Austrum obversa; surgitque ex prægrandi quadrilatera basi, structura solida, glandis in morem; cujus ut formam sic nomen & vulgo retinet, cum fama Drusianæ memoriæ.

Stetit olim extra mœnia Moguntina alia adhuc moles Drusi memoriæ & honori, ut communis fert opinio, exstructa. Saltem ager, in quo stetit, vulgari appellatione vocabatur Drusilocus corrupte *Drusenloch* sive, ut aliis latinus quasi efferre placuit, Drusilacium, quemadmodum SERRARIUS l. 1, rer. Mog., c. XV, § 1, p. 39 jam notavit. Stetit autem non procul a vetustissima S. Nicomedis basilica ex adverso molis illius glandiformis, de qua in superioribus actum. Indicium nobis faciunt litteræ

judicum S. sedis Moguntinæ anno MCCCCXXXIV, Indictione XII, d. XIV mensis Augusti, Pontificatus Eugenii PP. IV. anno IV datæ; quarum ideo partem hic ex addendis ad SERRARII res Moguntinas p. 1000 juvabit repetere: Pridem introducta nobis inter Dominum Decanum & Capitulum Ecclesiæ Moguntinæ Actores <56> ex una, & quondam Ancelmum, dum vixit, Abbatem monasterii S. Jacobi reum de & super duorum solidorum censu de & ex agro sito in campis, regulariter *Drusenloch* dicto, ex opposito *Eygilstein* extra muros Moguntinos, cedentium.

Figura fuit triangulari & tricorni, ut Hermannus Engeler & Mathias Dieffenbach ad D. Jacobi in monte specioso monachi majorum fide referunt. Ille in epistola ad Petrum Sorbillonem vulgo *Slarp*, dictum, monachum in monte Episcopi ad D. Joannis his Verbis: Qui & hodie locus {de Drusilacio autem loquitur} suo cum nomine remanet Cum igitur veteres Chronographi Colossum Drusi triangularem fuisse & tricornem dicant, utpote aggeris & structuræ ipsius visu & præsentia certificati atque ipsorum temporibus edicet circa annum Domini MCCC adhuc existentis, tu quæso ... Hic in Catalogo

Abbatum D. Jacobi M.S. quem HIEGELLII beneficio Christiano JOANNIS tractare licuit, in hunc modum: Colossus, Drusilocus seu Drusilocum aut *Drusiloch* vocatus, agger fuit triangularis, atque in summitate sua tricornis, vulgariter *dreyspitzig*, Romanorum militum clypeis aggestus, in honorem Drusi Cæsaris {hæc vox Cæsaris abusive pro belli Imperatoris ponitur} inter quæ tria cornua cupream statuam seu phalangem & desuper rodum deauratum, Drusi viscerum cineres continentem, potuerunt. De cuius aurei coni splendore ex solis reverberatione in oculos intuentium vibrato, homines admirati, Maguntiam appellarunt urbem auream sicut Teutonicus noster historicus in tertia sectione testatur, quam historiam ad Sigfridum usque perduxit juniorem Archiepiscopum Moguntinum, qui præsidere cæpit anno MCC. Assentitur <57> his Sigehardus monachus monasterii S. Albani, qui circa annum Domini MCCXCVII edidit legendam sanctorum Aurei & Justinæ Martyrum. Hæc ille.

Figura hujus monumenti apud JOANNIDEM T. III, rer. Mog. p. 339 eadem est cum illa apud HIEGELLIIUM in specimine supra cit: sed alia

plane ac ea, quam exhibet SERRARIUS in rebus
Mog: an. 1604 editis p. 65.

Literaturverzeichnis

- Brower, Christoph. *Antiquitatum et Annalium Trevirensium libri XXV*. Leiden: Hove, 1671.
- Foy-Vaillant, Jean. *Numismata imperatorum Romanorum*. Paris: Jombert, 1674.
- Joannis, Georg Christian. *Rerum Moguntiacarum, Volumen II*. Frankfurt/Main: von Sande, 1722.
- . *Scriptorum historiae Moguntinensi tomus novus*. Frankfurt/Main: von Sande, 1727.
- Lang, Joseph Gregor. *Reise auf dem Rhein von Mainz bis Andernach 1789*. Herausgeber: Norbert Flörken. Bonn: Kid, 2019.
- Mezzabarba Birago, Francesco. *Numismata imperatorum Romanorum a Pompeio Magno ad Heraclium*. Mailand, 1730.
- Patinus, Carolus. *Thesaurus numismatum*. Amsterdam, 1672.
- Schönau, Birgit. *Neros Mütter. Julia und die Agrippinas*. Berlin: Berenberg, 2021.
- Serarius, Nicolaus. *Rerum Moguntiacarum, Volumen I*. Frankfurt/Main: von Sande, 1722.
- Welser, Markus. *M. Velseri opera historica et philologica, sacra et profana*. Nürnberg, 1682.
- Würdtwein, Stephan Alexander. *Dioecesis Monguntina in archidiaconatus distincta commentationibus Diplomaticis illustrata*. Mannheim: Akademische Druckerei, 1777.
- . *Mainzer Münzen*. Mannheim: Akademische Druckerei, 1769.
- . *Notitiae Historico-Diplomaticae de Abbatia Ilbenstadt*. Mainz: Ockel, 1766.
- . *Nova subsidia diplomatica ad selecta juris ecclesiastici Germaniae*. Bd. 1. Heidelberg: Goebhardt, 1781.

—. *Thuringia et Eichsfeldia medii aevi ecclesiastica in archidiaconatus distincta*. Mannheim: Akademische Druckerei, 1790.

Anmerkungen

¹ Unum antiquitus Romanis fuisse nomen ut & cæteris mortalium plerisque, testis Appianus est. causas hunc morem immutandi varias afferunt Varro, Julius Paris apud Valerium, Priscianus, Carolus Sidonius. Cæterum Romana stante republica, si plura assumerentur nomina, eorum, quod primo loco, prænomen vocabant, alterum nomen erat ac propria nota gentis aut familiæ. Hinc cognomen subjiciebant & interdum quarto etiam loco agnomen. Advertit id Plutarchus in Mario, Erudite & eleganter Jac. Sirmondus præfat: in notis ad Sidonium de propriis nominibus mediæ ætatis, quo loco poni & unde sumi solita, disputat. Nero in lingua Sabina fortem significat & strenuum. Suetonius in Tiberio c. i. Neronis Horatius multum extollit carmin: libr. IV, od. IV in Drusi laudibus ita canens: Quid debeas O Roma Neronibus, Testis Metaurum flumen & Asdrubal devictus & pulcer fugatis ille dies Latio tenebris, qui primus alma risit adorea: dirus per urbeis Afer ut italias ceu flamma per tedas vel Eurus per siculas equitavit undas. Post hoc secundis usque laboribus Romana pubes crevit & impio vastata Pœnorum tumultu fana Deos habuere rectos: dixitque tandem perfidus Hannibal, cervi luporum præda rapacium sec-tamur ultro, quos opimus fallere & effugere est triumphus. Gens, quæ cremato fortis ab Ilio jactata Tuscis æquoribus, sacra, gnatosque, maturosque patres pertulit Ausonias ad urbeis; duris ut Ilex tonsa bipennibus nigras feraci frondis in Algido per damna, per cædes ab ipso ducit opes animumque ferro. Non Hydra secto corpore firmior vinci dolentem crevit in Herculem, monstrumve summisere Colchi Majus, Echioniæve, Thebæ, Merses profundo, pulcrior evenit: Lutere, multa proruet integrum cum laude victorem, geretque prælia conjugibus lo-quenda; Carthagini jam non ego nuntios mittam superbos: occidit, occidit spes omnis & fortuna nostri nominis, Asdrubale interempto. Conser eruditum Lavini Torrentii Gandavensis Episcopi Antverpiensis Commentarium in Q. Horatii Carmina pag. 292 sq.

² Patricia gens Claudia (fuit enim & alia plebeja nec potentia minor nec dignitate) orta est ex Regillis oppido sabinorum; Inde Romam recens conditam cum magna clientum manu commi-gravit. Sueton: in Tiberio c. 1. seq. ubi præcipua Claudiorum merita in rempublicam enumerat. Ex hac stirpe Drusus genus trahit & quidem utrumque: paternum a Tiberio Nerone; maternum ab Appio pulchro, qui ambo Appii Cæci filii fuerunt. Insertus est & Liviorum familiæ, adoptato in eam materno avo; quæ familia quanquam plebeja, tamen & ipsa admodum floruit octo Consularibus, Censuris duabus, Triumphis tribus. Dictatura etiam & Magisterio equitum hono-rata: Clara & insignibus viris ac maxime Salinatore Drusisque. Sic Valerius Maximus lib. II, c. IX; Sueton: in Tiber: c. III.

³ Drusus hostium Duce Drauso cominus trucidato sibi posterisque suis cognomen invenit. Sueton, in Tiber: c. III.

⁴ Erat is quæstor (Quæstores ab inquirendis & servanda publica pecunia dicti sunt.) C. Cæsaris Alexandrino bello Classi præpositus, qui tunc plurimum ad vidioriam contulit. Quare & Pontifex in locum P. Scipionis substitutus & ad deducendas in Galliam Colonias, in queis Narbo & Are-late erant, missus est. Tamen Cæsare occiso, cunctis turbarum metu abolitionem facti decer-nentibus, etiam de præmiis tyrannidarum referendum censuit. Prætura deinde functus, cum exitu anni discordia inter Triumvros exorta esset, retentis ultra justum tempus insignibus, L. Antonium Consulem Triumviri fratrem ad Perusiam secutus, deditone a cæteris facta, solus permansit in partibus, ac primo Præneste inde Neapolim evasit, servisque ad pileum frustra vocatis, in Siciliam profugit. Sed indigne ferens nec statim se in conspectum Sexti Pompeji admissum & fascium usu prohibutum ad M. Antonium trajecit in Achajam, cum quo brevi re-conciliata inter omnes pace Romam rediit. Suetonius in Tiberio c. IV. De bello Alexandrino vi-deantur A. Hirtii Commentaria inter Scriptores histor. Roman: ab Haurisio editos Tom. III, p. 517.

⁵ Hodie: Admiralis, supremus militiæ navalis Dux.

⁶ Pontifex Maximus supra omnes Pontifices omniaque sacra erat, penes quem, libri rituales, lintei, elephantinique erant, ubi Annales scribebant: Tantaque pollebat auctoritate ut Metellus Cæcus Pontifex Max. A. Posthumium Cos: ad bellum properantem (quod is Flamen Martialis esset) non sit passus a sacris recedere, ut Livius testatur. Volaterr. de Sacerd. Rom: is alios dirigebat Pontifices, quos inter Tiberius Nero.

⁷ Prætores Collegæ consulis eique dignitate proximi sunt; eisdem creabantur auspiciis Liv. lib. 7 & Agell. l. 13, c. 14. Nomen iis, sive quod præirent, Varro l. 3. de LL. sive quod præessent. Munera prætorum tria præcipue; Ludi, sacra, jurisdictio. Just. Lipsius de Magistr. pop. Rom. c. X seq.

⁸ Cum Scribonia Coniuge secunda Augustus fecit divortium, pertæsus, ut scribit, morum perversitatem ejus ac statim Liviam Drusillam matrimonio Tyberii Neronis & quidem prægnantem abduxit. Sueton. lib. II in Augusto c. LXII, Sextus Aurelius Vilior Epitome c. 1.

⁹ Tiberio nempe & Druso.

¹⁰ Perspectum est assiduis Romanæ Historiæ cultoribus, quod Chronologi in computandis annis consularibus varias amplectantur sententias, annosque recenseant vel ab Anno Urbis Conditæ 243 quo primi Consules continuo ab expulso Tarquinio atque adeo ante initium anni 244 denominati fuerint; vel ipso anno 244 quo alterum Regifugium contigit. Illis Fastos consulares tum Messalæ, Orofil, Rufi; Eutropii, Jornandis tum interpretes Livii & Taciti pro sua opinione allegantibus. Nos vero Dionem Cassium licet ab initio mutilum sequimur, qui præ reliquis Scriptoribus & Latinis & Græcis, qui hanc historiam pertractarunt, palmam fere omnium calculis obtinet. vid: præfatio editionis Cassii Dionis, quam Parisiis curabat Henricus Stephanus an[no] MDXCII. – Claudius Nero Drusus postea Germanicus ex merito cognominatus mundo datus est Anno Urbis conditæ 716 Appio Claudio & C. Norbano Coss. ante christum natum 37. – Annum ætatis trigesimum saltem inchoatum numerabat, dum vivere destit Anno U[rbe] C[on]dita] 745 ipsomet Druso & T. Quintio Crispino consulibus. Quodsi ponatur annus U. C. 716. Annus vita Drusi primus & cum emortuali ejusdem computetur, resultant anni vitæ triginta saltem inchoative. – Reliquas notatu dignas in decursu dabimus epochas.

¹¹ Livia Drusilla gestans uterum Augusto cum nupsisset, intra mensem tertium peperit Patrem Claudii Cæsaris Drusum olim Decimum mox Neronem prænomine, fuitque suspicio, ex Vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus: τοῖς εὐτυχασὶ καὶ τριμύνα παῖδια. Hoc est: Veniunt beatis & trimestres liberi. Sueton: in Claudio Cæsare cap. 1 quin & Drusus Augusti filius vulgo credebatur. Eo quoque Horatius alludere videtur in oda superioris citata: Sensere (Rheti) canit, quid mens rite, quid indoles nutrita faustis sub penetralibus posset, quid Augusti paternus in pueros animus Neronis. Lævinus ex Dione aliam affert rationem: Cum enim Augustus Liviam a priore marito Tib: Nerone & quidem volente, sexto jam mense gravidam, in matrimonium accepisset, eaque tertio post mense natum Drusum patri Tiberio reddidisset; moriens Tiberius & huic Druso & priori filio Tiberio Augustum tutorem testamento reliquit. Hinc ille paternus ejus in Neronis animus.

¹² Horatius loco supra memorato qua testis ocularis educationem Drusi summæ expectationis pueri paucis sed graphice describit: Fortes creantur fortibus, & bonis est in juvenis, est in equis patrum virtus; nec imbellem feroces progenerant aquilæ columbam. Doctrina sed vim promovet insitam, rectique cultus pectora roborant: utcumque defecere mores, dedecorant bene nata culpæ. Poëta hic primo exprimit naturam & genus, dein doctrinam & educationem. Sic enim Plato in oratione funebri: Boni fuerunt, quia ex bonis nati sunt, generis igitur præstantiam primum laudemus, deinde educationem & doctrinam. Aristoteles politicorum tertio scribit esse probabile, viros præstantiores esse eos, qui e præstantioribus nati sint; nobilitas enim, generis præstantia & perfectio est. Quantum valeant ad ingenium hoc vel illo habitu imbuendum, moresque conformandos atque etiam inferendos stirps generis & educatio, declarant poëtæ, qui, quem significare volunt sævo, immiti, inhumano esse ingenio, eum dicere solent e saxis ac rupibus, e mari natos, a leonibus educatos. Sic a contrario. Confer: Lambini Commentarius in Horatium p. 233. Vidit Drusus indies in Augusto patre præclarissimum quod imitaretur,

exemplar continuæ assiduitatis in excolendis artibus liberalibus, in dirigendis pertractandisque Regni per Provincias vastissimi negotii consilii, prudentiæ & Constantiæ, in devinciendis subditorum animis paterni Amoris & Regiæ liberalitatis, in conversatione domestica gravitatis moderatæ & fortitudinis bellici vix comparandum vid. Sueton. lib. 2 de Augusto. Sub insigni hoc Magisterio accrevit Drusus & eventu comprobante vero verius evasit: Verba movent, exempla trahunt.

¹³ De reddenda Republica bis cogitavit Augustus: primo post oppressum statim Antonium, memor objectum ab eo sibi sæpius, quasi per ipsum stare, ne redderetur. Ac rursus tædio diuturnæ valetudinis; cum etiam Magistratibus ac senatu domum accitis rationarium imperii tradidit. Sed reputans & se privatum non sine periculo fore & illam plurium arbitrio temere committi, in retinenda perseveravit, dubium, eventu meliore an voluntate. Quam voluntatem cum præ se idemdem ferret, quodam etiam edicto his verbis testatus est: Ita mihi salvam ac sospitem rempublicam sistere in sua sede liceat, atque ejus rei fructum percipere, quem peto, ut optimi status auctor dicar, & moriens, ut feram mecum spem, mansura in vestigio suo fundamenta reipublicæ, quæ jecero. Sueton: in Octavio Augusto cap. XXVIII, lib. 2. Hæc sensa Patris hausisse Drusum videmus; nam Sueton: in Claudio Cæsare ait c. 1. Eundem haud dissimulasse, se pristinum Reipublicæ statum quandoque restitutum, si posset. Tacitus annal. lib. 1, c. XXXIII.

¹⁴ Messala Corvinus A. U. C. 722 (juxta Dionem Cassium: 723) cum Cæsare Augusto Consul in suo de progenie Augusti libello quantum excreverit Romana potentia sic commemorat [Marcus Valerius Messalla Corvinus (* 64 v. Chr.; † 8 n. Chr.) war ein römischer General, Autor, Literatur- und Kunstmäzen. Die unter Messallas Namen 1532 zum ersten Male im Druck erschienene kleine Schrift "De progenie Augusti Cæsaris" ist ein Produkt des 15. Jahrhunderts]:

Omnis Italia viribus armorum subacta est simul & Alpes Cotticæ Penninæ & Grajæ atque Romanæ, cum Alpinis populis, ipsis in rupibus duratis in ditionem convenere. Africa ter victa primo & secundo & tertio bello Punico inæstimabili vulnere utrimque accepto. Romano Imperio tandem parta: Sicilia, Sardinia, Baleares, Creta insulæ obtentæ. Numidia, victo Jugurtha in potestatem redacta. Hispaniam, genus armorum ferox, nostrorum nec sine Romano cruore, subjugavere arma. Celtiberi, Cantabri, Astures, Lusitani, Numantia omnisque Gallæcia flexere cervicem, Gallia atque Britannia novem annorum Julii Cæsaris labor fuere, tributariæ demum factæ. Post hæc Illyria, Istria Liburni & Dalmata obsecundavere perdomiti. Proinde in Græciam transitus fuit; qua perdomita Epinus, Thessalia & Achaja parvum mandatis. Ter Macedonia cum regibus suis debellata & in provinciæ formam demum redacta. Thracæ sævissimos omnium, Propontidem & Thracium Bosphorum cum ipso Byzantio virtus Romana superatos reddidit. Hinc ad Danubium Rhenumque tuis auspiciis victoriosissime Principum penetratum & utriusque fluminis utramque ripam tuæ industriæ subjugavere vires. Duæ Germaniæ inferior ac Superior tibi unico cessere. Norici, Pannonii, Suevi, Marcomanni, Daci, Mœsi cæteræque nationes ad Archon superati. Europa in extremis finium suorum per te undique exterrita & armis concussa. In Asiam jam ante perventum fuerat & victo Antiocho, potentissimo Syrie Rege, victo Mithridate, Syria, Phœnix, Ctesiphon, Babylonia, Judæa, Palæstina, Arabia, Cilicia & omne Ponti regnum cum ipsa minore Asia in qua Phrygia, Lydia, Bithynia, Paphlagonia, Isauria & Cappadocia regiones continentur, mandatis obtemperavere. Cessit & utraque Armenia armis attrita. Mesopotamia inter Tigridem & Euphratem sanguine Parthorum ac Persarum crebro cruenta multiplici bello demum Romano apparuit. Diversis temporibus cum Persis & Parthis assidue pugnatum & utrimque cladibus acceptis, Romanus superior fuit & obstantibus imperavit. Ad Archon, Colchi, Hiberi, Albani, Scythæ, Assyrii, Caspii cum Amazonibus suis ductu nostrorum Ducum subjugati sunt. Ægyptiorum Reges ultro in amicitia & fœdere steterunt. Cyrene ac tota Lybia & Mauritania extincto Juba, obsequentes fuere. Indi ex ipso extremo Oriente postremo ad te Gloriosissime Principum in extremo Occidente tum bella gerentem, legationem misere ad obsequia se paratos profitentes, ut nonnihil te imperante haud superasset indomitum.

¹⁵ Juxta Dionem lib. IV pag. 613 cum Drusus Rboetos vicisset annus erat U. C. 739. M. Druso Libone & L. Calpurnio Pisone Coss. anno priore Tiberii Prætura ex senatus Consulto, quam ad finem usque gessit, suscepta Dio p. 611.

¹⁶ A Vellejo Paterculo hist. lib. 2, c. XCVII, Drusus Claudius frater Neronis (Tiberii) describitur adolescens tot tantarumque virtutum, quot & quantas natura mortalis recipit vel industria perficit; cujus ingenium utrum bellicis magis operibus, an civilibus suffecerit artibus, in incerto est. Morum certe dulcedo ac suavitas & adversus amicos æqua ac par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur.

¹⁷ Hanc Augusti censuram scite depingit Horatius in oda sæpius citata: Qualem ministrum fulminis alitem, cui Rex Deorum regnum in aveis vagas permisit, expertus fidelem Jupiter in Ganymede flavo: olim juventas & patrius vigor nido laborum propulit inscium, vernique jam nimbis remotis, insolitos docuere nisus venti paventem; mox in ovilia demisit hostem vividus impetus, nunc in reluctanteis dracones egit amor dapis atque pugnæ: Qualemve lætis caprea pascuis intenta, fulvæ matris ab ubere jam lacte depulsum leonem dente novo peritura vidit: Videre Rhæti bella sub Alpibus Drusum gerentem & Vindelici, quibus mos unde deductus per omne tempus Amazonia securi dextras obarmet quærere distuli, nec scire fas est omnia; sed diu lateque victrices catervæ consiliis juvenis revictæ sensere &c. confer Lævini Torrentii Commentar. p. 289.

¹⁸ Rhæti juxta Strabonem lib. 4 & Rhætis vicini Vindelici eas Alpium partes tenent, quæ ad Orientem spectant & in Austrum vergunt, Helvetiis Bojisque finitimi, quorum etiam campis imminet & ea Italiæ loca complectuntur, quæ supra Veronam & Conium sunt. Dion similiter Rhætos inter Noricum & Galliam ad eas Alpium partes collocat, quæ Italiam spectant & Tridentinæ appellantur. Unde, cum & Galliæ finitima incursarent & ex Italia etiam prædas agerent, viatoribusque tum Romanis tam sociis damna inferrent, nec eo contenti, mares omnes, quos ceperant, nec manifestos tantum, sed etiam eos, quos adhuc in matrum utero latentes certis divinationibus deprehendebant, interficerent, Augustus primo Drusum eis immisit; postea cum fusi fugatique Galliam invaderent, Tiberium adjunxit. Ambo jtaque partim per se, partim legatorum opera, singulos adgressi, tandem simul omnes in potestatem redegerunt.

¹⁹ De hoc bello C. Vellej. Paterculus histor. lib. 2, c. XCV:

Reversum {ex Armenia in potestatem redacta} Neronem Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adjutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Cæsaris penates enixa erat Livia. Quippe uterque divisus partibus Rhætos Vindelicosque adgressi, multis urbium & Castellorum oppugnationibus nec non directa quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu dissicillimas, numero frequentes, feritate truces majore cum periculo quam damno Romani exercitus plurimo cum earum sanguine perdomuerunt. Confer: Lucius Florus Rer. Rom. lib. IV, c. XII. Horatius ad finem odæ in Drusi laudes conceptæ accinit: Nil Claudix non perficient manus, quas & benigno numine jupiter defendit & curæ sagaces expediunt per acuta belli.

²⁰ Confer § III. not. d.

²¹ Vid. Anmerkung 19.

²² In Galliis tunc morabatur Augustus. Dio Cassius lib. 54 ad annum U. C. 738 notat: His constitutis L. Domitio & P. Scipione Coss. in Galliam profectus est, obtendens causam hujus profectionis bella, quæ ibi conturbata essent. Cum enim diuturna ejus in Urbe commoratio molesta multis esset, ac multos, qui contra leges deliquissent, plectens, offenderet, multis parcens, cogere suas ipse leges prævaricari, peregre abire Solonis exemplo Statuit ... Cæterum maximum ea tempestate bellum, quod ipsum adeo Augustum Urbe extraxit, contra Germanos fuit. Sicambri, Usipetæ & Tenchteri primum quosdam in suo territorio deprehensos Romanorum in crucem egerant; deinde Rheno transmissis ex Gallia prædas egerant: equitatum Romanorum contra se missum per insidias circumvenerant & a fugientibus usque ad Lollium Præfectum præter opinionem suam pertracti hunc quoque vicerant. Dio l. c., p. 612.

²³ Dio l. c. p.614. Ejusque victoriæ ergo {Drusus} prætorios honores adeptus est.

²⁴ Augustus rebus Gallicis, Germanicis, Hispanicisque omnibus confectis, cum multos in singula sumptus fecisset, magnam ab aliis pecunia vim accepisset, libertatem ac jus civitatis aliis dedisset, aliis ademisisset; Druso in Germania relicto Romani reversus est Tiberio & Quintilio Varo Coss. An. U. C. 741. Dio Cassius lib. IV. Cura deinde atque onus Germanici belli delegata Druso Claudio fratri Neronis. Vellej Paterc. histor. lib. 2, c. XCVII.

²⁵ Exercitus ab exercendo dictus {Vegetius lib. 2, c. 1. confer justus Lipsius de militia Romana Dial. XI} ne extra disciplinæ limites vegetur & insolescat, longe arcendus ab otio est; magni nominis belliduces hanc regulam quam exactissime observarunt in maximum rei militaris profectum. conf. Livius Dec. III, lib. XXVI, c. LI. Cæsar ingressus Helvetiorum provinciam cum una legione quam secum habebat, militibusque, qui ex Provincia convenerant, a lacu Lemano ad montem juram millia passuum novemdecim, murum in altitudinem pedum sedecim, fossamque perduxit. Eo opere perfecto præsidia disponit, Castella communit, quo facilius, si se invito transire conarentur, prohibere posset. Jul. Cæsar lib. 1 bell. Gallic. Plura præstitit Cæsar & magna, sed Majora paulo infra in Druso nostro admirabimur.

²⁶ Lucius Florus lib. IV, c. XII. Per Rheni quidem ripam {Drusus} quinquaginta amplius Castella direxit, adde epitomen Livii lib. CXXXVII. Cum Lipsio l. c. Dial. XIII. hic loqui juvat; Horrescit mihi animus, cum opera Romanorum video, nec a magna manu, nec in magno tempore facta. Gigantes fabulata est vetustas & Persicos quosdam Reges, qui montes struxerunt aut complanarunt ? hic veros eos habes. Isti patrarunt, quidquid fidem superat & fieri humana manu vix posse videatur. Vidimus hac ætate nostra munitionibus exstruendis adhibita multa hominum millia & opus per aliquot annos vix perfectum fuisse; quod nisi Indies & continuo reficiatur & restauretur, intra breve temporis spatium penitus evanescet. Diffluxere nunc anni mille septingenti & nonaginta a conditis ad Rhenum Castellis, quorum rudera cunctis temporum injuriis imo violentis hominum manibus adhuc resistunt. Quinquaginta Castella sive civitates munitas intra quatuor annos direxit Drusus! quod a nullo Imperatorum factitatum legimus. De quinquaginta Castellis Bucherius L. 1, c. 17, § 12, p. 43 ait si L. Castellis, oppidisve Rhenum Drusus prætexuit, sane vix ulla ad Rhenum loca, veteribus Romanis Scriptoribus celebrata, ab Drusinis excludi poterunt. Ita Drusenheim paulo infra Argentoratum quasi Drusi domicilium: ita Tabernæ Rhenanæ, Vicus Julius, Alta ripa adhuc hodie Altrip paulo infra Spiram, Mogontiacum, Bingium, Vesalia, Bodobriga, Confluentia, Antennacum, Rigomagis, Ara Ubiorum, Novesium, Gelduba, Asciburgium, Vetera, Arenacum, Vada, Grines, Trajectus inferior, Lugdunum Batavorum a Druso vel condita vel aucta fuerint; Ad Mosam vero etiam Trajectus superior, ponte ibi muniendo. Sub Augusto divisio provinciarum facta est. Penes Cæsarem permansere; Omnis Gallia & Narbonensis & Lugdunensis, Aquitaniaque & Celtica cum iis populis, qui eorum Coloni essent, nam Celtæ quidam, quos Germanos vocamus, cum Omnem Celticam regionem, quæ ad Rhenum est, occupassent, effecerunt, ut ea Germania vocaretur, superior ea, quæ Rheni fontibus propior est, inferior, quæ ab hac usque ad Oceanum Britannicum se extendit &c. Dio Cassius L. 53.

²⁷ Cum Julius Cæsar anno Urbis conditæ DCXCVI. ante C[hristum] N[atatum] 58 adversus Ariovistum Germanorum Regem arma sumpsisset; terræ nostræ Romanis primitus innotuere. Cæsar de bello Gallic. l. I, c. LIV; lib. III, c. XI. Durante hoc bello Rhenum Cæsar bis ponte trajecit. Florus lib. IV, c. XII sed ubique altum de urbe nostra silentium, ac si tunc aut nullus aut obscurus certe locus aut vicus fuerit. E paucis fortasse piscatorum tuguriis enascitur villula, domus huic pedetentim additæ pagum constituunt aut oppidum. Non una die stetit Roma aut Corinthus. Rheno Drusus contra Germanorum incursiones muniendo intentus locum pro castro principali condendo magis aptum invenire non poterat, quam Metropolitim nostram, inter Saletionem & Antonacum mediam, in qua deinceps Dux Mogontiacensis residens invigilaret legionibus per Castella dispositis eisdemque presideret. Confer: § IV, n. 12. Notitia Imperii serius quidem conscripta eximias Ducis memorati prærogativas continet:

Sub dispositione Viri spectabilis Ducis Mogontiacensis:

Præfectus militum Pacensium Saletione.

Præfectus militum Menapiorum Tabernis. 67

Præfectus militum Anderecianorum Vico Julio.

Præfectus militum Vindicum Nemetes.
Præfectus militum Martensium Alta ripa.
Præfectus militum secundæ Flaviæ Sangiones.
Præfectus militum Armigerorum MOGONTIACO.
Præfectus militum Bingensium Bingio.
Præfectus militum balistariorum Bodobrica.
Præfectus militum defensorum Confluentibus.
Præfectus militum Acincensium Antonaco.
Officium autem habebat idem Vir spedtabilis Dux hoc modo:
Principem ex Officiis Magistrorum militum præsentium alternis annis
Numetarium a parte peditum semper.

Commentariensem a parte peditum semper.

Adjutorem, subadjuvam, Referendarium, Exceptores, singulares & reliquos Officiales.

Princeps Maguntiacense castrum ubinam fuerit exstructum, varii varias attulere conjecturas curatius nunc pensitandas: {Eadem hic & alibi verba Serrarii & Georgii Christiani Joannis adducimus, ut quoad hanc saltem materiam librum praeprimis rarum inquirere necessum non sit.} Hermannus Piscator monachus S. Jacobi Moguntiae in sua Moguntiniensi ad Sorbillonem monachum montis S. Joannis in Rhingavia concertatione sic disserit: Tradit cana patrum antiquitas & communis modernorum refert opinio, priora Urbis ejusdem mœnia in spatiosa planitie, ubi modo leprosorium & monasterium S. Mariae in sacra valle cernitur, fundata fuisse; cui rei multae quoque subterraneae ruinae & specus attestantur. Serrarius Rer. Mog. lib I, c.VI. Piscatori assentiens ait: Et sane, cum e S. Stephani porta, quae agraria seu arvalis {*Gauport*} in monasterium illud descendimus, sunt a latere muri antiqui defossi, qui totius ejus lateris vineas quali sustentant, ultra vero monasterium in campis editioribus ad dextram stant adhuc hodie lapideae moles, quas inferne continuas fuisse docere videtur structurae ratio & tumulus, sub quo defossa alia rudera, perpetuus. Nam quod iis quali pilis aquae ductum fuisse impositum dicunt aliqui, ut Piscator in M. S. dicens ab Imperatore Alexandro Mammeae factum & tandem conversum in hæreticorum sepulchrum, *Ketzergrueb* vel *Küel*, conjecturam nullam habet. Cur enim tantae moles, tam compactae, continuaeque fuissent? Cur in progressu versus *Fintheim*, unde aquae isti esse ductas ajunt, nullum amplius ejusmodi occurrit vestigium?

Hac super re & quam longe Serrarius a vero aberret, sensa nostra jam aperuimus in Commentatione: De Baptisterio Moguntino anno 1764 edita, quae cum raro occurrat, relata ibidem pag. 29 repetimus. Quod autem moles illae lapideae monasterio Dalheimensi proxime adjacentes mœnia civitatis Moguntinae nunquam fuerint, ad oculum cuivis eas eminus & propius consideranti adhuc hodie demonstrari potest. Nam pilae hae lapideae aequaliter vix non inter se distant, spatiaque intermedia lapidibus cœmentoque obsita fundamentis carent; hinc inferne continua non sunt. Id saepius examinanti probe innotuit, uti &, quod hac ætate nostra moles ejusmodi altissima ex horto monialium fuerit effossa ab adjacente alia plane separata & inferne non continua. Dein, quo magis collem ascenderis versus *Finthen*, moles semper decrescunt; si versus monasterium descenderis, moles surgunt altiores, imo altissimae & superne horizontales; neque superiores pilæ cum inferioribus ullatenus quoad altitudinem sunt proportionate. Mœnia si fuissent, pilæ residuæ in vertice collis deberent altiores esse & ad pedem humiliores; contrarium autem in aprico est. Tandem fatentur ruricolae: se se plurimas ejusmodi moles aut potius earum radices, ne fulcanti aratro remotae forent, magno cum labore *Finthenam* versus eruisse, stetisque has, prout notatum fuit, in una linea usque ad fontem {*Königsbrunn*} in sylva, quæ eunti ad villam *Finthen* {in Diplomate anni 1108 apud de Gudenus T. I, p. 389 *Fundene* compellatur} a Latere sinistro est, hodiedum extantem. Haec qui pensitaverit & aquae ductus Italiae præsertim Romanos viva mente revolverit, hasce moles aquæ ductui tempore Romanorum inservisse absque haesitatione enuntiabit. Subjungimus, quae Abbas Trithemius in Chron. Hirsaug: ad an[um] 893 notavit: Post haec {Nortmanni} ad Mogantiam Castra moventes aquaeductum illum pretiosum atque magnificum, per quem de villa, quae propterea *Fontheim* vocabatur, copia influebat aquarum in Castellum civitati proximum *Schönberg* dictum, ubi postea Monasterium S. Jacobi per Archiepiscopum quendam Moguntinum erat

constructum; Castrura deinde occupaverunt praedictum, quo tandem obtento funditus destruxerunt. Postremo etiam civitatem ipsam incendio subverterunt, omnibus, quos repererunt, interemptis.

Neque tamen credideris civitatem nostram ad Rheni (cujus limes indefensus relinqui haud poterat) fluenta tantummodo haesisse, Romani illam salubriori aere prospectuque amoeniori multum illecti & hosti eminus observando intenti extenderunt ultra colles in Rhenum descendentes, umbrosamque vallem {*Dalheim*} Tusculanis, Laurentianisque, prout Romae jam tum moris erat, exornare studuerunt. Sat superque hoc indignant Romanorum reliqui anno MDCCXXXIV sq. & antea extra portas novam & arvalem, nec non in monumentis tunc noviter exstructis a SS. Philippo & Elisabetha nuncupatis ultra numerum effossis, puteique altissimi ibidem detecti, aliaque rudera hinc inde in Campis residua nullum dubitandi locum relinquunt. Hodie dum novae plantantur vineae, agri fulcantur, altiusque effoditur limus, eruantur arae, penates, numismata Romana, sarcophagi, urnae, lagenulae, varia supellex domestica &c. industria Romanorum aedium eo usque protensarum documenta.

²⁸ Apud Cornelium Tacitum lib. IV, c. 15, 24, 25, 33, 37, 59, 61, 70 – S. Hieronymum epist. ad Gerontiam de Monogamia – Gregorium Turonensem lib. 2, c. IX – Flavium Vopiscum in Aureliano c. 7, legimus: Maguntiacum & Mogontiacum; apud Eutropium lib. VII, c. 8. I & lib. IX, c. 7, 2 – Eginhardum in vita Caroli M. c. 32. Moguntiacum – Apud Venantium Fortunatum lib. 2, epigram: XII, lib. IX. epigr. IX Maguntia; in antiquis juris Canonici exemplaribus, quae pro Italorum more nomina hominum & civitatum propria haud pauca corrupte proferunt: Magocia; in Annalibus Francorum Pithaeanis interdum: Mogontia; in Notiis Imperii Romani: Moguntiaco; in itinerarii Romani vetere tabula Marco Velsero Reipublicae Augustanae Duum-viro dedicata: Magontiaco; apud Ammianum Marcellinum lib. XV: Maguntiacus; apud Lambertum Schafnaburg: Sigebertum, Udaschalcum, Othlonum, Ligurinum Vatem & alios quam plurimos, sicut hodie: Moguntia.

Unde suum hauserit Moguntia nomen? variae & mirae prodierunt conjecturae. Sorbillo nota praeced. citatus a Magog Japheti filio didam vult Maguntiam aut a Magis, quos Treveris expulisset Trebeta urbis illius, si fabulis locus est, conditor vel denique a Magantio Trojano. Sed linquamus hasce nugas, quae umbram nequidem veritatis prae se ferunt. Audiamus adhuc alios: Beatus Rhenanus lib. III. rer. German: p. 691, a Mago, quod antiquitus Domum significat & rivo cia etymologiam repetit. Serrarius hanc suam aperit sententiam: Mihi, ait lib. I. rer. Mog. c. IV a rivis tribus Ma aut Mon, Gon aut Gonze & Cia videtur Moguntia & Magunciacum derivari. Hi enim rivi, quamvis dubio procul, in tantis rerum commutationibus, varie commutati, corrivati & oblimati supersunt hodie in Rhenum defluentes omnes & quidem & Septentrionali vicinia Moguntiam veniendo, eundem ipsum tenentes ordinem, quem nominis expriment syllabae, suntque veterum nominum indices quaedam reliquiae. Primum enim commonstrat vicinus urbi pagus *Monbach*, secundum vicinus item pagus *Gontzenheim*, ubi propter fontium duorum in rivum istum, qui e *Fintheim* delabitur, immanationem, molarumque aliquot impulsionem varie a rusticis nunc appellatur, cum apud Moguntiam, ubi Rhenum subit & lapideum anno superiore pontem firmum accepit, *Lobach* nominetur. De tertio Cia scilicet, haec supersunt in libris censualibus: *Zalbach* auf der Cey aut simpliciter *Ciebach*, *Bretzenheim* auf der Cey. Omitto reliqua & cui hae opiniones insistant talo? genuinis historiae cultoribus dijudicandum relinquo. Plurimis visum est similis vero, Moguntiae nomen a Mogano {Moen} in Rhenum ibi se effundente derivari; persuadet id nominis propinquitas. Germani enim Moenum vocarunt *Mogen* vel *Moyn*, indeque urbis nostrae nomen Moynes vel Mogenes immutatum a Romanis in Moguntiacum & Maguntiacum ex Moynet postea vel Mogenet mediis temporibus profluxisse Maynetz, Mayintz, Mayntz littera Z ex Romanorum ti in voce Magontiacum nomini Moynet vel Mogenet adjecta. Alcuinus seculo VIII. testatur Tom. I, p. 55, quod Archiepiscopus Moguntinus fuerit vocatus Archiepiscopus Magensis a Magans {*Mayn*} fluvio.

Mogonum, Mogenum, Moganum reperimus in parte postica florenorum Conradi II., Joannis II. Archi-Episcoporum Mog: Höchstæ ad Maenum cursorum. Confer: die "Mainzer Miintzen" beschrieben an. 1769, pag. 21, Nro. 92, 94, p. 22, 89, 97, 99. Certum insuper, nomina fluviorum & oppidorum pro varietate temporis, ac- & incolarum varie subin esse immutata.

Germani ab ævi medii initio Maenum vocarunt Moyn, Moyn. Inde Moynagawe, Moynachgowe, Moynecgowe, Moynngowe pro Mainz dixerunt. Megunz ut apparet e Tradit: Lauresheim: edit. Academ. Palat: Tom. II, p. 348. ubi Megunzer marca. Conf: Diaecesis Moguntina in Archid-distincta, Tom. I, p. 148. not. b.

Priscis quotidianum erat, villas suas, oppida & Urbes recens conditas a præterfluente rivo aut fluvio non minus quam a fluminum ostiis cognominare. Hujus asserti veritas Geographis patet, qui tibi suggerent: Confluentes ubi Mosella & Lanstein ubi Lana Rheno, Rœrmond ubi Rura Moae, Travemünde Trava mari Balthico & Ostia ubi Tiberis mari Tyrrheno influit &c.

Scite nobis accinit Imperatoris Friderici Maro Ligurinus; dum enim post Conradi Imp. mortem comitia Francofurti ad Mænum habita & Fridericum ibi electum descripsisset, hujus in Urbem Moguntinam adventum ita enarrat, ut illius simul origines indicet:

At Rex prima movens, ibi re feliciter acta,
Castra per emensas memorati fluminis undas,
Classe petit celebrem famosi nominis Urbem,
Qua Mogus tumido miscet sua flumina Rheno.
Qui, licet ipse suum perdat cum Gurgite nomen,
Dat tamen egregiae primordia nominis urbi,
Illaque majori miscet popularior amni,
Negligit & fluvio dignatur ab hospite dici.
Namque premens Rhenum, si credimus omnia famas
Nomen ab infuso recipit Moguntia Mogo.

Imo, suo jam tempore (sec. IX) Candidus presbiter in vita Eigelis Abbatis Fuldensis metricè conscripta cap. XIV. p. 250 in Codice prob. Histor. Fuldens: a Schannato editae p. 106:

Ripam Reni,
In quem fluitans turgentibus undis,
Nam parte ex alia Caftrum qua cernitur ingens
Haud procul a ponte sursum, quem sospite regno,
Olim Rex Karolus fecit, prolabitur amnis,
Magoin ex quo, ut fama sonat, Mogontia, dicta est.

²⁹ Cura viarum publicarum Romanis maxima erat. Censores vias sternendas silice in Urbe, glare extra urbem substernendas, marginandasque primi omnium locaverunt, pontesque multis locis faciendos. Livius Decad. V, c. XXXII Curam hanc extrema deposcebat necessitas, cum ab Urbe ad provincias, a Castello ad Castellum legiones dirigere, disponere, translocare, contrahere frequens; subin tota vis exercitus cum jumentis & vecturis omnique apparatu bellico contra hostes movenda esset. Legiones hisce viis solidissime struendis, restaurandisque adhibebantur. Earumdem plura hodieum supersunt vestigia & muri editioris continui adinstar procurunt. Medii ævi vulgus vias Romanas appellitare consuevit, viam altam, viam Regiam, die hohe Strass, die heer-Strass, die stein-Strazza &c. quæ nomina saepius in tabulis recitantur. Juxta viam militarem, quæ Bingio Magontiacum ducit, fons perennis Drusi conservat memoriam plerumque dictus der Draisbronn. Confer. Itinerarium Antonini in quo Maguntiacensis civitas Germaniæ primæ Metropolis castrorum caput occurrit. Tabula Peutingeriana. Bergier de publicis & militaribus Imperii Rumani viis. Hanselmann beweis: wie weit der Römermacht &c eingedrungen. Stegeri Dissertatio de viis militaribus Romanorum in veteri Germania.

³⁰ Aquæ salubres copiosæ in Castris præprimis necessariæ sunt. Homines enim & animantia quævis aquarum penuria fatigantur & contabescunt. Drusus igitur, ut Castro consuleret suo, ingens opus adgressus, venas aquarum e monte Drusiano {*Dreiser sive Fintherberg*} scaturientium collectas passibus tot millenis per aquæ ductum pilis lapidaribus incumbentem ut divitem rivum profluere fecit usque ad locum Castrî, qui Drusi lacus ab auctore deinceps nominatus fuit, vere exclamat Livius lib. IX. Jam in opere quis par Romano miles? quis ad tolerandum laborem melior? Confer: § 1 hujus not. 8.

³¹ Romani sua multum fatigabant ingenia, qua ratione cito & tuto cum copiis suis flumina trajicerent, nunc pontes e cuppis, nunc ex utribus, nunc e navibus conjunctis efformando. vid: Justi Lipsii Poliorceticon lib. 2, pag. 106 sq. ubi pontium ejusmodi figuras conspicias. Julius

Caesar Rhenum transire decreverat, sed navibus transire neque satis tutum esse arbitrabatur, neque suae neque populi Romani dignitatis esse statuebat. Itaque etsi summa difficultas faciendi pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis; tamen id sibi contendendum aut aliter non transducendum exercitum existimabat. Rationem igitur pontis hanc instituit, tigna bina sesquipedalia paullum ab imo praeacuta, dimensa ad altitudinem fluminis intervallo pedum duorum inter se jungebat. Haec cum machinationibus dimissa in flumen defixerat, sistucisque adegerat, non sublicae modo directa ad perpendiculum, sed prona ac fastigiata, ut secundum naturam fluminis procumberent: his item contraria duo ad eundem modum juncta intervallo pedum quadragenum ab inferiore parte contra vim atque impetum fluminis conversa statuebat: hæc utraque bipedalibus trabibus immissis, quantum eorum tignorum junctura distabat, binis utrimque fibulis ab extrema parte distinebantur. Quibus disclusis atque in contrariam partem revinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerum natura, ut quo major vis aquæ se incitavisset, hoc ardius illigata tenerentur. Hæc directa materia injecta contexebatur ac longuriis cratibusque consternebantur; ac nihilo secius sublicae ad inferiorem partem fluminis obliquae adigebantur; quae pro pariete subjectae & cum omni opere conjunctæ vim fluminis exciperent: & alia item supra pontem mediocri spatio: ut si arborum trunci, si naves, dejiciendi operis causa effent a barbaris missae, his defensoribus earum rerum vis minueretur ne ponti nocerent. Diebus decem, quibus materia cœpta erat comportari, omni opere effecto, exercitus transducitur. Jul. Caesar de bello Gallico lib. IV, c. XVII. Tomo III. Scriptor. Rer. Roman. ab Haurisio editorum pag. 417. quae simul hujus pontis affabre facti structuram ad oculum sistit. Bis quidem Julius Caesar & primus Romanorum cum exercitu Rhenum transiit, sed intra breve tempus & minore cum victoria rediit, quam ut Castellum ponere vel aliud gloriae monumentum in hostium finibus relinquere potuerit. De primo transitu Dio I. 39 scribit: sed cum Sicambros in loca munita se recepisse inveniret, Suevos autem ad auxilium his ferendum coire, intra vigesimum diem regressus est. De secundo idem I. 40. Inde quoque mature metu Suevorum se recepit, nulla re perfecta, quam quod gloriam Rheni altera vice trajecti reportavit.

Drusus noster victrices in Germaniam aquilas proferre aestuans insolita quaevis & ardua adgredi ausus, a littore Rheni sinistro ad dextrum usque extrui fecit opere immenso pilas lapideas justo spatio disjunctas, quibus pons superstrueretur ducendo exercitui & reducendo aptissimus. De hoc ponte Florus Rer. Rom. lib. IV, c. XII, ubi Cluverius legendum esse notat: Maguntiacum. Conf. Graevius in hunc Flori locum. Neque ulli Imperatorum alteri hoc opus adscribi poterit, ut perlegenti scriptores Rer. Rom: patescit. vid. Mascov "Geschichte der Teutschen" p. 69. Locum etiam trajiciendo Rheno pontique struendo aptiorem non reperies; nam supra Mogontiacum in Germaniam penetrare volenti, bina flumina essent superanda & infra hanc urbem Catena montium obsisteret.

Pilæ memoratæ decrescentibus aquis subin videntur & sunt Castello proximæ. Rheni igitur fluentia antiquitus ibi, sicut hodie pertransierunt. Quis ergo audeat solida proferre argumenta, quod Augusti ævo pater Rhenus alveo mutato in hodierno foro pecuario & ad *Cæstrich, Haupt Stein, Juden-Sand* suum direxerit cursum? quod insulæ nunc dictae Petrina & Ingelheimiana vera Rheni ripa & terra firma fuerint? id ne credamus, persuadent pilæ pontis a nobis visae, altitudo fori pecuarii cum situ Castellum ad libellam examinata, nec non ad ripam Rheni sinistram, ubi ex adversa Petrina insula inter tilias noviter ad lineam plantatas deambulatum itur, detecta hoc anno 1780 Romanorum Columbaria &c. &c. Castellum hodie *Cassel*, a Druso conditum quando fuerit? videbimus paulo infra.

³² Sicambri sive Sigambri sigam primum accoluerunt, hinc progressi ad Rhenum, cui proximos Caesar facit; ad Ruram, ubi Sigeburgi, unius extribus præcipuis Saxonum Castellis, vestigia supersunt; ad Luppam & pene ad Visurgim usque fines suos protulerunt. Dio lib. 54. limes inter ipsos Catosque fuit montis jugum, quod ab Aldenbeca juxta oppidum Cleinenbergam ad oppidum *Brilon* extenditur. Cluver I. 3, c. 9. At brevi deinceps spatio in his locis haeserunt, a Tiberio Caesare C. Censorino & Asinio Gallo Coss. in Galliam translati atque in agris Rheno proximis collocati. Sueton. in Aug. c. 23; Eutrop. lib. 7; plura in Monumentis Paterborn: Principis Fürstenbergii p. 5. sq. cur Romani Sicambros invaserint, causae habentur variae. Plurimum enim

potentia & virtute militari valebant, nec ulli fuerant insensiores & graviore Romanis nominis & imperii hostes & Julio Caesari Tenderos & Usipetes dedere recusarant. Caesar I. 4: Ad quos {Sigambros} cum Caesar nuntios misisset, qui postularent, eos, qui sibi Gallique bellum intulissent, uti sibi dederent, responderunt: Populi Romani imperium Rhenum finire. Si, se invito, Germanos in Galliam transire non aequum existimaret, cur sui quidquam esse imperii aut postularis trans Rhenum postularet. Sigambri Castra Caesaris in Eburonum finibus oppugnarent & parum; quin occuparent, abfuerat. Caesar I. 6; Dio lib. 40 etc.

³³ Usipetes Usipii. proximi Cattis certum jam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat, Usipii ac Tencteri colunt. Tacitus de M. G., c. 32. § 1, & Annal. I. 51, § 3. postea eos sedem ad Rhenum infra Ubios habuisse ex hoc loco Dionis colligimus.

³⁴ Batavi. Tacitus IV. hist. 12. § 3. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, seditione domestica pulsati extrema Galliae ora vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupare, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit Adde Tacit: de M. G. c. 29 ubi omnium Gentium, quæ Rhenum accolunt, virtute præcipuos vocat. Cattorum in Batavis extant vestigia *Catwyck op dem Rhyn* & *Catwyck op See* nec non in Seelandia Cattum opidum aquis dirutum & e regione ejus vicus prope Gaesum opidum Cattenwick ut observavit Scriverius ad Hug. Grotium de antiquit. reip. Batav. c. 2.

³⁵ Equos, pecora, torques eorum, ipsosque præda divisit & vendidit. L. Florus lib. IV, c. XII.

³⁶ Clarum inter Germanos Frisium nomen. Tacit. IV. Annal. 74, § 1. Plinius, qui primus omnium scriptorum latinorum Frisios nominat, juxta Batavos eos collocat & cum iis Caninefates, Chaucos, Frisiabones, Sturios, Marsatios simul conjungit; sed terminum occidentalem non designat. vid. Ubbo Emmius histor. Rer. Frisicar.; Tacitus IV, 15, § 5 Gentem transrhenanam vocat & de M. G. c. 34. § 1, postquam dixerat de Angrivariis & Chamavis, subjicit: a fronte Frisii excipiunt. Majoribus minoribusque Frisiis vocabulum est ex modo virium. Utraeque nationes usque ad oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntque immensos insuper lacus & Romanis classibus navigatos.

³⁷ Chauci. Horum Gens secundum Tacitum de Mor. Germ. c. 35. § 2 quanquam incipit a Frisiis & partem littoris occupat, omnium gentium, de quibus egerat, lateribus obtenditur, donec in Cattos usque finietur. Tam immensum spatium non tenent tantum Chauci sed & implent. vid. Cluverius de Germ. Ant. c. 18. De nobilissimo hoc populo aliquot libris egit Joannes Schildus adde Valesium I. 2. Rerum Francic. p. 94.

³⁸ Vid. Anmerkung 23, ubi locum ex Dione Cassio retulimus.

³⁹ Vid. Anmerkung 33.

⁴⁰ Luppia, Lupia, Lippa, Lippia, *die Lippe*. In Velleji exemplaribus, in quibus ad Caput Julia fluminis legitur, vel mendum in Julia pro Lupia, vel quasi in honorem C. Julii Octaviani flumen sic noviter appellatum. Lipsius in Vellej, n. 194. Verum uti breve Augusti ad Luppiam imperium fuit mox Rheno terminatum, ita quoque memoria nominis in illo flumine non diu perduravit. Luppia oritur sub Castro Lipspringa uno milliari a Paterborna in Bructeris & postquam supra Neuhausium Paderam, Alisonem infra alveo accepit & multa insignia Castra & oppida alluit, juxta Vessallam in Rhenum evolvitur. Monum. Paderborn. p. 14 sq.

⁴¹ Vid. Anmerkung 32.

⁴² Cherusci inter Germani populos, a quibus Variana strages edita, eminere, validissima tum natio a Caesare lib. 6; Vellejo lib. 2; Strabone lib. 7; Tacito lib. 1, 2, 11, 12, 13 Annal. & de Mor. Germ.; Plinio lib. 4, c. 14; Floro I. 4, c. 12; Dione L. 54, 55, 56 descripta celebrataque. Non omnes inter Albim & Visurgim, ubi vera & præcipua sedes eorum fuit, & silva Bacchis pro nativo muro objecta, Cheruscos a suevis, Suevosque a Cheruscis injuriis incursionibusque prohibuit; etiam pro parte aliqua cis Visurgim habitaverunt. Dio lib. 54 de Druso ut supra Vellejus lib. 2 intrata protinus Germania ... recepti Cherusci & amnis mox nostra clade nobilis transitus Visurgis.

⁴³ Wisurgis, qui Werrha & Fulda infra Mundam confluentibus hoc nomen nactus, usque retinet, dum in Oceanum effunditur, mutua Romanorum Germanorumque clade nobilis amnis a Paterculo, Strabone, Mela, Plinio, Tacito, Floro aliisque memoratur.

⁴⁴ Cattos Suevorum gentem longe maximam & bellicosissimam Germanorum omnium C. Julii Caesaris commentariis magnopere celebratam, eandem cum Chattis esse, pluribus nos argumentis docet Cluverius lib. 3. Germ. Antiqu. c. 5 militarem eorum virtutem, mores ac disciplinam Tacitus lib. de moribus German: satis diserte sic describit: Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus & major animi vigor. Multum, ut inter Germanos, rationis ac solertiae: praepone electos, audire praepositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rarissimum nec nisi ratione disciplinae concessum; plus reponere in Duce, quam in exercitu. Omne robur in pedite, quem super arma, ferramentis quoque & Copiis coonerant. Alios ad praelium ire videas; Cattos ad bellum rari excursus & fortuita pugna. Et aliis Germanorum populis usurpatum, rara & privata cujusque audentia apud Cattos in consensum vertit, ut primum adoleverint, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste caeso, exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Super sanguinem & spolia revelant frontem, seque tum demum pretium nascendi retulisse, dignosque patria ac parentibus ferunt. Ignavis & imbellibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreum insuper annulum {ignominiosum id genti} velut vinculum gestat, donec se caede hostis absolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Jamque canent insignes, & hostibus simul suisque monstrati. Omnium penes hos initia pugnarum: haec prima semper acies, visu nova. Nam ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt. Vetus Chattorum nomen retinent nunc Hassi. Cluver l. c.

⁴⁵ Superstitiosa ejusmodi omina, portenta & praesagia quam plurima occurrunt in Vellejo paterculo, Aelio Lampridio, Flavio Vopisco, Suetonio & aliis Rer. Rom: Scriptoribus.

⁴⁶ Locus ille concavus & angustus, in quo conclusum a Sigambriis reducem a Visurgi Drusum refert Dio, non alibi inquirendus videtur, quam in vallibus & silvis circa Aldenbecam, vicum Diocesis Paderbornensis vel in aditu saltus Teutoburgiensis, ubi, prope Hornam Oppidum Lippiensis Comitatus admirabilis illa picarum rupes vulgo *Exterenstein* nuncupata conspicitur. Monument. Paderborn. p. 71.

⁴⁷ Aliso Fluvii & Castellum nomen est. Fluvii apud Dionem loco supra memorato. Castellum apud Vellejum lib. 2. Lucii etiam Ceditii praefecti Castrorum eorumque qui una circumdati Alisone immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus est, qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hostium faciebat inexcuperabiles, nec temerario consilio, nec segni providentia usi, speculati quoque opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditum Tacitus lib. 2. Annal. de Alisone memorat: Caesar, dum adiguntur naves, Silium Legatum cum expedita manu irruptionem in Chattos facere jubet, ipse audito, Castellum Lupi adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio, ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam praedam & Arpi principis Chattorum conjugem filiamque raperet. Neque Caesari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum & veterem aram Druso sitam disjecerant. Restituit aram; honorique patris ipse cum legionibus decurrit. Tumulum iterare haud visum & cuncta inter Castellum Alisonem ac Rhenum limitibus aggeribusque permunita Notat Cluverius l. c. Ipse autem vicus *Elfenhaud* dubie est Castellum *ελισων* Aliso, cum iisdem pene litteris nomen ejus antiquum in dicto vico exstet.

⁴⁸ Castellum, Cassel hodie quod extat a regione Castri Magunciaci situm hac occasione extractum edocemur, sicque ponti ibidem erecto novum munimentum esse additum videmus. Circa idem tempus trans Rhenum fossas novi & immensi operis, quae nunc adhuc Drusinae vocantur, effectas merito existimem. Sueton.: lib. V, c. 1. Confer: § hujus not. 9 circa finem. Fossae modo memoratae dicuntur fossae vallatae aut vallum fossatum vulgo *der Pol-Graben*. Nicolaus Person in Atlantici Moguntini Charta topographica partis inferioris Moeni partialem quamdam hujus fossae delineationem exhibet. Fossa haec vallata plane alia est ab illa in Belgio, quam Drusi nomine celebrem testatur Tacitus Annal. lib. II, c. VIII.

⁴⁹ Pomponius Laetus Rom. hist. Compend. lib. II de Triumpho & Ovatione ait: Triumphus non idem valet, quod ovatio. Domitis multa caede hostibus, habebatur triumphus & boves cornibus auratis mactabantur, & bos ipse, qui madabatur ⁷³ triumpho, thriambos etiam dictus. Cum vero

hostes sine pugna & sanguine cum ducibus nostris convenissent, quoniam res peracta sine caede effret, Ovatio erat. Pedes ingrediebatur Urbem, qui sic vicisset, sine ferculorum pompa, myrto coronatus una cum militibus: quia ea arbor dicata Veneri, quiescere ab armis ostendit. Tibicines ovantem praecedebant, quas paciferae choreae instrumenta sunt. In Sacris mactabantur oves, unde Ovationis nomen. In Praesens combinabantur triumphus & Ovatio.

⁵⁰ Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant non ita effusis ac palustribus locis, ut coeterae Civitates, in quas Germania patescit. Durant siquidem colles paulatimque rarescunt & Cattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atque deponit. Tacitus de Mor. Germ. c. 30, § 1.

⁵¹ Gentibus devictis Romani assignarunt terrae tractum excolendum; prout Livius & alii Scriptores Rer. Rom. passim commemorant. Agris dividendis creati Triumviri &c.

⁵² De ejusmodi omnibus, praesagiis vid. Anmerkung 26.

⁵³ Tonanti jovi aedem consecravit Augustus, liberatus periculo, cum in expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam ejus fulgur perstrinxisset, servumque praelucentem exanimasset. Sueton: in Augusto c. XXIX.

⁵⁴ Ptolomaeus triplices dicit Suevos, alteros Longobardos australiores Sycambri a parte Rheni: alteros Anglos magis orientales Longobardis & in septentrionem ad medium Albis projectos; Tertios Semnones a medio Albi orientem versus ad Suevum usque fluvium. Quo sane ex tractu, quam late olim diffusa fuerit Suevorum natio, satis liquet.

⁵⁵ Vellejus l. 2. Magna ex parte domitorem Germaniae, plurimo ejus Gentis variis in locis profuso sanguine fatorum iniquitas Consullem, annum agentem trigefimum rapuit. Suetonius in Claudia c. 1 ait: in aestivis castris extinctum, quae deinde scelerata sint appellata. Livius in epit: c. 140 redeuntem ex fractura, equo super crus collapsio, trigesimo quam accideret die mortuum inter Salam & Rhenum decessisse. Strabo l. VII Est & Salas fluvius, inter quem & Rhenum, cum Drusus Germanicus belligeraret, domitis hostibus victor oppetiit. Drusus ubi expiraverit? quaestio est necdum decisa. Suetonius supra relatus eum in aestivis Castris extinctum, quae dein Scelerata Castra id est mala statio, mala mansio sint appellata, memorat. P. Willigisus Petrelli Prior Arnsburgensis in Commentatione historica de Antiquo Romano Castro Aquilae vulgo *Arnsburg* in Wetteravia hanc suppeditat conjecturam pag. 28: Una & dimidia hora a Castro nostro Hassiam versus duo sunt pagi, *Ober-* & *Nieder-Besingen* {*Bösingen*} compellati. Nomen hoc compositum est ex Bos & Ingen. Ingen terminatio est multis Urbibus, pagis, regionibus adjecta, stationem, mansionem, possessionem significans. sic Lotharingen, Lotharii regio &c &c. Dillingen, Solingen, Ærdingen, Groningen, Wendlingen &c. &c. Thüringen, Tübingen, Kitzingen, Memmingen &c. &c. Habes ergo in nomine *Bösingen* malam stationem, mansionem. Neque credas a soli degenerantis natura & qualitate tam fatale nomen hisce pagis inditum esse; nam terra ibi incolis non noverca, sed frugifera est, de qua, cur colonus querelas moveat, non habet; aër quoque ibi saluberrimus &c. intra duos hosce pagos Romani exercitus Castra fuisse locata, cum Druso nostro hora obvenit ultima, conjicimus. Notat Mediobarbus Biragus, extare elegantem elegeiam Pedonis Albinovani de morte Drusi ad Liviam. Eundem inter Salam & Rhenum occubuisse testantur Vellejus & Strabo {ut jam dictum} alii apud Ardua Bisigae. vide paulo supra *Bösingen*.

⁵⁶ Marci Antonii & Octaviae Caesaris Augusti Sororis filiam.

⁵⁷ multis postea Victoriis illustri Drusi magna apud populum Rom. memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus. Unde in Germanicum favor & spes eadem. Tacitus Annal. lib. I, c. XXXIII.

⁵⁸ ob conpirationem in mariti necem fame enecata.

⁵⁹ sub nomine Tiberii Claudii Caesaris Augusti Germanici noto, Sueton. l. V, c. I.

⁶⁰ Valerius Maximus lib. V, c.V. Tantum amorem Princeps parensque noster insitum animo fratris Drusi habuit {Tiberius} ut cum Ticini, quo victor hostium ad complectendos parentes venerat, gravi ilium & periculosa valetudine in Germania fluctuare cognovisset ... iter quoque quam rapidum & praecipuum velut uno spiritu corripuerit, eo patet, quod Alpes Rhenumque transgressus, die ac noctu, mutato subinde equo ducentis viginti millibus passuum per modo devictam barbariem Antabugio Duce sulo comite contentus evasit. Sed eum tunc maximo labore & periculo

implicatum, mortaliumque frequentia defectum sanctissimum pietatis numen & custos jupiter comitatus est. Drusus quoque, quanquam fato jam suo, quam illius Officio propior erat, vigore spiritus & corporis viribus collapsus, eo ipso tamen, quo vita & mors distinguitur momento, legiones cum insignibus suis fratri obviam procedere jussit & ut Imperator salutaretur, praecepit ... eodemque tempore & fraternæ Majestati cessit & vita excessit.

⁶¹ Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis ad urbem devectum, sepultum est in Martio Campo. Sueton: in Tib. Claudio c. 1 ipsum {Augustum} quippe asperrimo hiemis, Ticinum usque progressum neque abscedentem a corpore simul Urbem intravisse: circumfusas lecto Claudiorum Juliorumque imagines, defletum in foro, laudatum pro rostris, cuncta a Majoribus reperta, aut quæ posteri invenerint, cumulata. Tacitus Annal. lib. III, c. V.

⁶² C. Flaminius viam Ariminum usque munivit & circumexstruxit. Utrique operi nomen ab auctore est impositum, circusque Flaminius & via Flaminia vocata. Livius. Decad. II, Lib. XX, c. LVIII.

⁶³ Pomœrium, verbi vim solam intuentes, Postmaerium interpretantur esse. est autem magis circa murum locus, quem in condendis urbibus quondam Etrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant: ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgo etiam conjungunt; & extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spatium, quod neque habitari neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, pomœrium Romani appellarunt & in urbis incremento semper, quantum maenia processura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur. Livius Decad. I, lib. I, c. XLIV; Confer: libellus de orig. Urbis Romae, Tom. III; Scriptor Rer. Rom. pag 668; de funebri pompa legatur Polybius lib. VI, c. 51.

⁶⁴ Germanicique cognomen ei & filiis datum, honoresque statuarum, fornicum & honorarii ad ipsum Rhenum tumuli dati. Dio Rom: hist. L. 55. Post hunc Claudius fuit, patruus Caligula, Drusi, qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius. Eutropii Breviar. L. VII, cap. VIII. His primæ notæ testibus subscripsere: [siehe Anhang].

⁶⁵ Decursio ait Lipsius libr. V de militia Romana, haud longe ab Ambulatione est & fit in armis & sub signis. De ambulatione Vegetius lib. I, c. XI. Nihil magis in itinere vel in acie custodiendum est, quam ut omnes milites incedendi ordinem servent. Quod aliter non potest, nisi ut assiduo exercitio ambulare celeriter & aequaliter discant. Idem lib. I, c. 27. Vetus, inquit, consuetudo permansit & D[ivi] Augusti atque Hadriani constitutionibus præcavetur, ut ter in mense tam equites quam pedites educantur ambulatum. Hoc enim verbo hoc exercitii genus nominant. Decem millia passuum armati instructique omnibus telis pedites, militari gradu ire ac redire in Castra jubebantur; ita ut aliquam itineris partem cursu alacriore conficerent. Nunc ad decursionem, cujus finem & fructum idem Vegetius pandit lib. I, c. 9: Ad cursum præcipue assuefaciendi sunt milites, ut majore impetu in hostem procurrant; ut loca opportuna celeriter occupent; ut ad explorandum alacriter pergant; ut fugientium terga facilius comprehendant. Seneca Ep. 18. Miles in media pace decurrit sine ullo hoste & vallum jacit & supervacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Item Livius inter militaria exercitia ludosque, quo Scipio instituit Lib. XXVI primo die Legiones in armis quatuor millium spatio decurrerunt. Grande profecto spatium, si attendis, cur fum non itum fuisse. Capitolinus de hac ipsa in Maximinis: Quinta quaque die jubebat milites decurrere. Suetonius in Nerone: Indicta decursione Prætorianis, scutum sua manu praetulit. Idem in Galba: ipse maxime insignis, quod campestem decursionem scuto moderatus, etiam ad essedum Imperatoris per viginti millia passuum cucurrit. Hæc decursio ad tubam facta & ad eandem revocata. Vegetius lib. II, c. XXII. Hoc militaris exercitii genus stato die quot annis a Romana militia in memoriam Drusi peragebatur.

⁶⁶ Supplicatio indicta est decreto publico; feriatum a laboribus, injunctæ preces atque Grates sacrificiis, epulis atque lectisterniis communi studio Diis pro Victoria aut alio rei faustae eventu, pro malis avertendis, aut in memoriam & honorem magni Imperatoris aut belliducis referenda. In Urbe Aediles jussi templa omnia aperire; comitia & tribunalia tota urbe vacabant. Trium vel ad summum quinque ob res autem Caesaris bene gestas LX dierum decreta supplicatio aut

devotio fuit. Confer Struvii syntagma Antiquitatum Romanarum p. 382 &c. De tumulo & ara Drusi ad Lupiam vid. Anmerkung 47.

⁶⁷ Quae inter honores statuarum & cudendorum numismatum &c. de Cusis Drusi nummis infra {Nummi in memoriam Drusi a Claudio Imp. ejus filio signati & a T. Vespasiano restituti} nunc de Statua conditoris ad Rheni ripam erecta. Serrarius lib. I rer. Mog. C. XV, § IV. ita: Statua Drusi, cum corona, telo & paludamento in saxo est, quod in Moguntini telonii muro exteriore & in hujus quidem angulo australi velut insitum apparet, hac inscriptione: In memoriam Drusi Germanici. In praefatione suorum pietatis exercitamentorum Georgius Wicelius, saxum, ait, est quadriforme Drusi Germanici ac aliorum Ducum Romanorum ab ipsis ethnicis fabrefactum, quod in horto domus, e qua istuc exaro, visitur. Curatius hanc statuam describit Browerus Annal. Trevir. lib. I, p. 132. Quo jucundius aliquando fuit Rheni ripam istic obeunti proximo urbi municipio offerri saxum vetus, sculptura hominis an Dei, capite tecto velut exuviis cornutae pecudis circumamicta & in laevum humerum rejecta toga, hastam dextra, scutum sinistra tenentis, cum epigrapha per quadrum eunte, sursum deorsumque: In memoriam Drusi Germanici. Neque lapidis ruditas seu ad vetustioris exemplum sculpti, seu a posteris locati, Drusi memoriam obliterat, cum nostratibus Germanis invicem malum precantibus, hodieque Drusi nomen frequens in ore. Et exuviarum gestamen ac frons cornuta, remotiorem utique sapiunt antiquitatem, nam & jovis & Alexandri Magni, Regumque Macedoni, notum est, imagines sculpi solitas effigie cornuta & Leonini capitis Spoliis, a quibus imitatione virtutis & divinitatis affectatione sumpserunt Romani.

Eadem refert libellus Aurea Moguntia inscriptus anno 1705 in strenam datus auctore Christiano Hartmann Limburgensi ad Lahnam, qui dicto anno septima Aprilis Moguntiae obiit. Notat Hiegellius in specimine supra nominato p. 8 de hoc lapide: pereuntem vidi, quando Galli anno 1688 ad stantem telonii turrim cum porta vulgo Boxpfort destruxerunt, locum novis aggeribus munientes.

⁶⁸ Arcus hic triumphalis in honorem Drusi Roma exstructus describitur infra in nummis nro. I, II, III, IX & X imo Gruterus CCXXXVI. 5. partem hujus arcus residuum ostendere contendit cum epigrapha: Ap. Divortia, Rheni, pervasi, hostiles, Depopulator, Agr. ... Non possum, quin hoc loco memorem quod nonnemo nuper scribere non habitaverit: In memoriam aquae ductus Moguntini nummos esse cusos, quibus inscriptio: Nero Claudius. Drusus. Germanicus. Imp. cum typo arcus aquae ductus, in cujus summate Drusus eques inter trophaea. Ejusmodi nummus in rerum natura non extat; bene autem multi in nummophilaciis asservantur, qui arcum Drusi triumphalem exhibent cum inscriptione: De Germanis. Nummo tali frontem hujus libelli exornare libuit.

⁶⁹ Denique non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam alias, senatus cognomen ex provincia dedit. L. Florus lib. IV, c. XII. vid. Anmerkung 64 & nummos in memoriam Drusi cusos. Nomen Germanici pluries deinceps in nummis Imperatorum recurrit. In Domitiano apud Vaillant Tom. I, p. 41. 42 &c.; in Trajano p. 51; in M. Aurelio Antonino, p. 83 & 86; in Maximino p. 149; in Julio Caesare signatus est nummus restitutus expressa Germaniae provincia. Vaillant T. II, p. 6; in Vitellio p. 80; in Domitiano p. 10; in Hadriano p. 143; in Commodo p. 183; in Valeriano p. 344. Vaillant Tom. III, p. 179 & 180; in Maximino & pag. 206; in Gallieno &c.

⁷⁰ Decem & novem annis post Drusi obitura elapsis, anno scilicet Urbis Condita 764 Tiberius aedem Concordia sacra, inscripto suo & fratris Drusi vita pridem functi nominibus. M. Æmilio Lepido & Statio Tauro Consulibus. ita Dio Cassius pag. 671 editionis Parisinae Henrici Stephani anno 1692.

⁷¹ Apud Patinum legitur: COS. VII.